

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет права, публічного управління та національної безпеки  
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Сеμεць Надії Павлівни

УДК 159.9:316.3-055.52

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

Психологічні особливості образу «усвідомленого батьківства» у молодих сім'ях

Спеціальність 053 «Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело \_\_\_\_\_

Керівник роботи:

Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність

«Психологія»), доцент кафедри

психології

Житомир 2025

**Висновок кафедри** \_\_\_\_\_

за результатами попереднього захисту: \_\_\_\_\_

Протокол засідання кафедри

№ \_\_\_\_\_ від « \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

Завідувач кафедри \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)      (науковий ступінь, вчене звання)

### **Результати захисту кваліфікаційної роботи**

Здобувач вищої освіти Сеμεць Надія Павлівна захистила

кваліфікаційну роботу з оцінкою: сума балів за

100-бальною шкалою \_\_\_\_\_

за шкалою

ECTS \_\_\_\_\_

за національною шкалою \_\_\_\_\_

Секретар ЕК

\_\_\_\_\_

(науковий ступінь, вчене звання)      (підпис)      (прізвище ,ім'я, по батькові)

## АНОТАЦІЯ

Семець Н. П. Психологічні особливості образу усвідомленого батьківства у молодих сім'ях. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія». Поліський національний університет, Житомир, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психологічних особливостей образу усвідомленого батьківства у молодих сім'ях. Результати теоретичних та емпіричних наукових пошуків підтвердили, що усвідомлене батьківство є багатограним феноменом, сучасної психолого-педагогічної науки, що відповідає на виклики трансформацій інституту сім'ї та зростаючі потреби дітей у гармонійному розвитку, інтегрує положення теорії прив'язаності, соціально-когнітивної та позитивної психології підкреслюючи багатогранність, комплексність, передбачає глибоку саморефлексію, емоційну грамотність та емпатію батьків.

За результатами емпіричного дослідження було встановлено, що розуміння усвідомленого батьківства у молодих батьків переважно обмежується матеріальною та фізичною відповідальністю, при цьому виявлено певні прогалини у сфері психологічної підтримки та застосування позитивних виховних методів. Водночас, спостерігається висока готовність батьків до підвищення своєї компетентності. У старшокласників виявлено формуючі уявлення про батьківство, що підкреслює потребу у цілеспрямованій просвітницькій роботі.

*Ключові слова:* усвідомлене батьківство, молоді сім'ї, виховання, батьківське ставлення, психологічна готовність до батьківства, старшокласники.

## ANNOTATION

Semets N. Psychological features of the image of conscious parenthood in young families. - Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining the educational degree of Bachelor in specialty 053 "Psychology". Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work is devoted to the study of psychological features of the image of conscious parenthood in young families. The results of theoretical and empirical scientific research have confirmed that conscious parenthood is a multifaceted phenomenon of modern psychological and pedagogical science that responds to the challenges of transformations in the institution of the family and the growing needs of children for harmonious development, integrating the provisions of attachment theory, social-cognitive theory, and positive psychology, emphasizing its multifaceted nature, complexity, which involves deep self-reflection, emotional literacy, and parental empathy.

Based on the results of the empirical study, it was found that the understanding of conscious parenthood among young parents is mostly limited to material and physical responsibility, with certain gaps identified in the sphere of psychological support and the application of positive upbringing methods. At the same time, a high readiness of parents to increase their competence was observed. Forming ideas about parenthood were found in high school students, which emphasizes the need for targeted educational work.

*Key words:* conscious parenthood, young families, upbringing, parental attitude, psychological readiness for parenthood, high school students.

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА ТА ЙОГО ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ .....	10
1.1. Поняття та сутність усвідомленого батьківства у психології та його теоретичні основи .....	10
1.2. Виклики та особливості формування усвідомленого батьківства в сучасних умовах .....	14
1.3. Роль освіти у формуванні усвідомленого батьківства.....	16
1.4. Психологічна підтримка батьків у формуванні усвідомленого батьківства .....	18
Висновки до розділу 1 .....	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБРАЗУ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ .....	24
2.1. Методи дослідження усвідомленого батьківства молодими сім'ями ...	24
2.2 Організація та процедура дослідження усвідомленого батьківства молодими сім'ями.....	28
Висновки до розділу 2 .....	31
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБРАЗУ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ .....	33
3.1 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження усвідомленого батьківства молодими сім'ями.....	33
3.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження усвідомленого батьківства старшокласниками.....	43
Висновки до розділу 3 .....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....	62
ДОДАТКИ.....	Помилка! Закладку не визначено.

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Батьківство є однією з найважливіших соціальних ролей що відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, її психологічного благополуччя та інтеграції в суспільство. Усвідомлене батьківство що передбачає глибоке розуміння відповідальності, емоційну залученість та активну участь у житті дитини набуває особливої значущості в умовах сучасних соціальних трансформацій, особливо для молодих сімей.

Проблема формування усвідомленого батьківства є надзвичайно актуальною в сучасному суспільстві. Молоді сім'ї часто стикаються зі значними труднощами в період адаптації до батьківства, що супроводжується змінами у сімейній системі, новими ролями та обов'язками, а також необхідністю перебудови звичного способу життя. Сучасна культура ставить перед батьками нові виклики, включаючи розвиток емоційного та соціального інтелекту дітей, збалансоване виховання в епоху цифрових технологій, а також сприяння здоровому фізичному та психічному розвитку.

Незважаючи на те, що батьківство є головною життєвою метою та значущим етапом у житті кожної людини, питання підготовки сімей до виконання батьківських функцій залишається недостатньо висвітленим у психологічній літературі. Існує помітна прогалина між вивченням дитячо-батьківських взаємин та чоловічо-жіночих стосунків у сімейній психології, а законодавчі норми, що визначають обов'язки батьків, не завжди містять чітких вказівок щодо регламентації батьківсько-дитячих взаємин. У цьому контексті зростає важливість приділяти більше уваги інформаційній доступності щодо поняття «усвідомленого батьківства», освіти молоді та всебічній підтримці сімей у їхньому прагненні стати відповідальними батьками. Це може допомогти зберегти спокій та зосередженість, забезпечити безпеку та емоційну підтримку дітям, а також допомогти їм адаптуватися до складних життєвих обставин.

Проблема полягає в тому, що біологічна здатність бути батьками не завжди збігається з уявленнями про батьківство та усвідомленням себе у ролі батьків. Цільове формування усвідомленого батьківства, що є ключовим для якості виховання та психологічного здоров'я наступних поколінь, розроблене доволі слабо. Соціально-психологічна робота з батьками є складним напрямком, оскільки вони часто не ставлять під сумнів власну компетентність, звинувачуючи у проблемах дитячо-батьківських стосунків зовнішні фактори. Зважаючи на загальну значущість та актуальність проблеми це і зумовило обрання теми дослідження *«Психологічні особливості образу усвідомленого батьківства у молодих сім'ях»*.

**Мета дослідження:** аналіз особливостей психологічного образу усвідомленого батьківства в молодих сім'ях в сучасних умовах життя.

**Завдання дослідження:**

- 1) вивчити теоретичні підходи до поняття усвідомленого батьківства;
- 2) провести емпіричне дослідження психологічних особливостей образу усвідомленого батьківства серед молодих батьків та старшокласників;
- 3) визначити основні особливості образу батьківства у молодих сім'ях.

**Об'єкт дослідження:** образ усвідомленого батьківства як інтегративного утворення.

**Предмет дослідження:** психологічні особливості образу усвідомленого батьківства серед молодих батьків та старшокласників.

**Гіпотеза дослідження:** припускаємо, що недостатній рівень обізнаності молодих сімей щодо принципів та стратегій усвідомленого батьківства зумовлює виклики у вихованні дітей. Системна психологічна підтримка батьків, а також цілеспрямована освіта підлітків та молоді щодо основ усвідомленого батьківства, спрямовані на підвищення емоційної компетентності, розвиток рефлексії та готовності адаптувати виховні стратегії до потреб дитини, сприятимуть формуванню усвідомленого батьківства.

**Методи дослідження:** теоретичний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури на тему усвідомленого батьківства; емпіричні методи анкетування та інтерв'ювання молодих батьків та старшокласників для оцінки рівня обізнаності та усвідомленості батьківства, емоційної стійкості, стилів виховання. Статистичні методи обробки даних, а саме відсотковий та частотний аналіз.

**Емпірична база дослідження.** Дослідницька робота була проведена на базі Високопільського ліцею під час проходження переддипломної практики в період з 03.02.2025р. по 14.03.2025р з батьками молодших школярів (1-4 класів), у дослідженні взяли участь 16 батьків молодших школярів (загалом 16 осіб: 11 жінок та 5 чоловіків), віком від 27 до 42 років, які є батьками дітей (вік дітей від 6 до 9 років), 21 учень старших класів ( віком від 14-ти до 18-ти років).

**Практичне значення дослідження** полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки рекомендацій та програм психологічної підтримки молодих сімей, а також для впровадження знань про усвідомлене батьківство у практику сімейного консультування та в освітницькі програми для молоді.

**Апробація та впровадження результатів дослідження.** Положення та результати дослідження представлені для обговорення на 2 науково-практичних конференціях: Науково-практичній конференції «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку суспільства» (Харків, Україна. Національна академія наук і мистецтв України. Наукова установа СГ НТМ «Новий курс». 3-5 червня 2025 року); Науково-практичній конференції «Креативна трансформація та модернізація сучасного суспільства», (Харків, Україна. Національна академія наук і мистецтв України) 9-11 червня 2025 року.

**Публікації.** Теоретичні та емпіричні результати дослідження висвітлено у 2 публікаціях:

1. Семець Н. П. Усвідомлене батьківство в сучасних умовах: аспекти психологічної підтримки *Збірник наукових праць «Соціально-гуманітарний*

вісник» (Харків, Україна. Національна академія наук і мистецтв України. Наукова установа СГ НТМ «Новий курс». 3-5 червня 2025 року). № 56. С.33-34. ISSN 2709-1287. <https://doi.org/10.61718/sgv>

2. Сеμεць Н. П. Дослідження психологічних особливостей образу «усвідомленого батьківства» у молодих сім'ях. *Креативний простір*. № 28. С.19-21. ISSN 2710-1177. <https://doi.org/10.61718/crp>

**Структура та обсяг роботи:** робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок. Робота містить одну таблицю та 18 рисунків

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА ТА ЙОГО ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

#### **1.1. Поняття та сутність усвідомленого батьківства у психології та його теоретичні основи**

Сучасне суспільство перебуває у постійному русі, що породжує глибокі зміни у всіх сферах життя, включаючи інститут сім'ї. Попри трансформації традиційних форм та функцій сім'ї, її центральна роль у забезпеченні гармонійного розвитку дитини залишається незмінною. В умовах сучасних соціально-економічних викликів, а особливо в період повномасштабної війни, коли батьки стикаються з підвищеним рівнем стресу та вимушені зосереджуватися на базових потребах, емоційні та психологічні потреби дітей нерідко залишаються поза належною увагою. Зміни у структурі сім'ї, такі як зменшення кількості розширених сімей та переважання нуклеарних, змушують батьків самостійно шукати ефективні підходи до виховання. Навіть свідоме планування народження дитини не гарантує відсутності труднощів, оскільки дитина проходить різні стадії розвитку, формуючи власні думки та бажання, а вікові кризи можуть створювати ризики емоційного віддалення від батьків. «Перш за все, батьківство – це нескінченна робота, з моменту народження батьки завжди мають бути поруч, щоб задовольнити потреби дитини. По мірі того, як можливість діяти дитини зростає, відповідальність батьків не зникає, але змінюється» [20, с. 1]. Усвідомлене батьківство покликане нівелювати ці ризики через системні знання та практичні навички ефективного виховання, що дозволяють батькам більш адаптивно та чуйно реагувати на динамічні потреби дитини.

Поняття «усвідомлене батьківство» є центральним об'єктом активного дослідження у сучасній психолого-педагогічній науці. Воно ґрунтується на принципах усвідомленості і передбачає свідоме та цілеспрямоване залучення

батьків у взаємодію з дитиною, з повною увагою до поточного моменту, без осуду та з відкритою позицією до власного досвіду та досвіду дитини.

Українські науковці активно розвивають цей напрямок. С. Калаур, Г. Лактіонова, Л. Смаліус, І. Томаржевська, К. Федюшкіна, Н. Шавровська роблять значний внесок у дослідження змісту поняття усвідомленого батьківства, уявлень про нього сучасної молоді та формування відповідних компетентностей [20; 33]. Зокрема, Г. М. Лактіонова уклала методичні матеріали до тренінгу «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади» [21], що підкреслює важливість цього концепту для підвищення виховного потенціалу суспільства в цілому.

Детальне вивчення сутності усвідомленого батьківства у своїй праці С. А. Красін який розглядає його як процес, що передбачає усвідомлений вибір бути відповідальними батьками. Це включає сприйняття дитини як унікальної особистості та суб'єкта сімейних стосунків, врахування її індивідуальних особливостей з моменту народження на емоційному, когнітивному та регулятивному рівнях, а також володіння знаннями та навичками позитивної взаємодії. Структурними компонентами усвідомленого батьківства, за автором, є з одного боку, процес взаємодії батьків із дітьми та між собою на основі прояву усвідомленого ставлення до виконання своїх батьківських обов'язків, інтроспекції власних мотивів, діяльності та поведінки, сприйняття кожного члена сім'ї як безумовної цінності, а з іншого – система, що включає: відповідні знання, ціннісні орієнтації, батьківські установки й очікування, ставлення, позиції, особистісні якості, стиль сімейного виховання. Важливо, що усвідомлене батьківство виникає за умови усвідомлення батьками як позитивних, так і негативних аспектів їхнього батьківства в межах цих компонентів та сильного наміру вдосконалити свої знання та навички для нейтралізації негативних аспектів та інтенсифікації позитивних. Серед ключових ознак усвідомленого батьківства дослідник виділяє здатність до батьківської

рефлексії, усвідомлене ставлення до власних реакцій та мотивів поведінки щодо дітей, здатність усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони як батька/матері, власні можливості щодо освіти, виховання та розвитку дитини, а також готовність за потреби звертатися за педагогічною та психологічною допомогою [17, с. 221].

Зарубіжні дослідники, серед яких Н. Chand, R. Singh, S. Tsabary, L. Petro, K. Barta, також розглядають усвідомлене батьківство як складний, багатоаспектний феномен, що вимагає від батьків насамперед самоконтролю та постійної рефлексії. Н. Chand та R. Singh [20] виділяють вимогливість, теплоту, чуйність, контроль і строгість як основні детермінанти стилю виховання, підкреслюючи, що батьківство є безперервною працею, яка починається з народження дитини і трансформується разом з її дорослішанням.

Н. О. Островська акцентує увагу на важливості усвідомленого батьківства молоді як основи гармонійного розвитку дитини в сім'ї. «Головним інститутом виховання особистості дитини є сім'я. Все, що людина набуває в сім'ї в дитячі роки, вона зберігає та використовує протягом усього подальшого життя». [27, с. 56]. Вона підкреслює, необхідність розвитку емоційної компетентності, усвідомлення власного впливу на дитину та відповідальний підхід до виховання. У цьому процесі важливу роль відіграють рефлексія батьків, їхня готовність змінювати свої виховні стратегії, враховуючи потреби та індивідуальні особливості дитини [19].

Теоретичні основи усвідомленого батьківства інтегрують положення кількох ключових напрямків психології та педагогіки теорія усвідомленості (Mindfulness Theory) засновником якої є Д. Кабат-Зінн про «цілеспрямовану увагу до поточного моменту, та неупередженого до оточуючих» [46]. Для батьків це означає повну присутність тут і зараз з дитиною, неосудливе сприйняття емоцій, відкритість до пізнання та розвиток співчуття до себе та дитини.

Теорія прив'язаності, розроблена Дж. Боулбі та М. Ейнсворт, є фундаментальною концепцією в психології розвитку, що пояснює формування

емоційних зв'язків між дитиною та її основними доглядачами. Її можна також назвати теорією формування емоційних зв'язків або теорією прихильності. Ці назви підкреслюють центральну ідею теорії про важливість ранніх стосунків для подальшого психологічного благополуччя та розвитку [44], ця теорія підкреслює значення ранніх відносин. Усвідомлене батьківство сприяє формуванню надійної прив'язаності через емоційну доступність, чуйність до сигналів дитини та здатність батьків регулювати власні емоції, будучи джерелом спокою.

Теорія самодетермінації (Self-Determination Theory), яку розробили Е. Десі та Р. Раян, є макротеорією мотивації людини, яка пояснює людську поведінку та її регуляцію [45], автори SDT стверджують, що існують три вроджені та універсальні психологічні потреби такі як: автономія, компетентність та пов'язаність які є основою для оптимального функціонування та добробуту людини. Усвідомлені батьки підтримують ці потреби, надаючи дитині вибір, створюючи умови для успіху та поглиблюючи емоційний зв'язок через усвідомлене спілкування.

Соціально-когнітивна теорія (Social Cognitive Theory), яку започаткував А. Бандура є однією з провідних концепцій у психології, що пояснює важливість навчання та розвитку людини. Її також можна назвати теорією соціального навчання або теорією спостережного навчання. ключові аспекти теорії: роль соціального оточення та навчання через спостереження за іншими.

Крім того, оскільки А. Бандура значно розширив свої початкові ідеї про соціальне навчання, додавши важливість когнітивних (пізнавальних) процесів, його теорію іноді називають когнітивно-соціальною теорією. Ця назва акцентує увагу на взаємодії між розумовими процесами людини та її соціальним досвідом. [47], навчання відбувається через спостереження. Усвідомлені батьки є позитивним прикладом для дітей, демонструючи емоційну регуляцію, проактивне вирішення проблем та самоусвідомлення.

Позитивна психологія (Positive Psychology) поняття яке започаткував М. Селігман [49], ця теорія зосереджена на добробуті. Усвідомлене батьківство

відповідає її принципам, сприяючи розширенню позитивних емоцій у сім'ї, розвитку стійкості (резильєнтності) у дітей та формуванню у них сенсу й мети.

Ці теоретичні підходи спільно формують глибоке розуміння усвідомленого батьківства як основи для гармонійного розвитку дитини та міцних сімейних стосунків.

Крім того, S. Tsabary та L. Petro метафорично порівнюють усвідомлене батьківство з подорожжю, що вимагає від батьків постійного руху та зусиль для вибору правильного напрямку [20, с. 2]. Аналіз їхніх праць дозволяє виділити три взаємодоповнюючі напрями руху до усвідомленого батьківства: рух до самих себе (саморефлексія, розуміння власної поведінки та емоцій), рух до сприяння дитині в реалізації її потреб (акцент на емоційній грамотності, розпізнаванні потреб, а не лише на корекції поведінки), та рух за рівнями розвитку батьківства (оцінка власного поточного рівня та визначення шляхів для його покращення) [20].

Таким чином, усвідомлене батьківство – це не набір готових відповідей, а скоріше сукупність запитань, які спонукають батьків до постійної рефлексії, саморозвитку та адаптації виховних стратегій.

## **1.2. Виклики та особливості формування усвідомленого батьківства в сучасних умовах**

Сучасні реалії в Україні, зокрема повномасштабна війна, накладають значний відбиток на функціонування сімей та процес формування усвідомленого батьківства. Сім'ї військовослужбовців та внутрішньо переміщені особи стикаються з безпрецедентними викликами, що вимагають особливої психологічної підтримки. У посібнику "Усвідомлене батьківство під час війни" [29] наголошується, що війна не є приводом ставити життя на паузу, і рішення про батьківство, хоча й важке в умовах непередбачуваності, є дуже цінним. Посібник пропонує покроковий шлях до батьківства в сім'ях військових, підкреслюючи важливість адаптації та психологічної стійкості [29, с. 3]. Війна

значно впливає на дитинство, що вимагає від батьків особливої уваги до психологічного стану дітей та здатності допомогти їм впоратися з наслідками травматичних подій [10]. Стрес, тривога, втрати, вимушене переселення, все це значно ускладнює процес виховання та вимагає від батьків надзвичайних зусиль для збереження психологічного благополуччя сім'ї. Цей аспект є новим і активно досліджується вітчизняними науковцями, такими як О.Л. Вознесенська та А.В. Линник [9].

Військові та соціально-економічні виклики можуть впливати на рівень усвідомленості батьків, вимагаючи від них не лише задоволення базових потреб дітей, але й здатності емоційно підтримувати та допомагати дітям адаптуватися до змінних умов. Рівень «безпорадного батьківства» що виникає внаслідок тривалого перебування у складних життєвих обставинах (втома, хвороба, залежність), може стати більш поширеним в умовах війни, що підкреслює нагальність психологічної допомоги таким сім'ям [20, с. 5]. Це підтверджується також тим, що психологічна допомога дитині та сім'ї є надзвичайно актуальною в сучасних умовах

Інформаційне перевантаження та суперечливість інформації також мають вплив на усвідомлене виховання дітей. Доступ до величезної кількості даних з інтернету, соціальних мереж та телебачення про виховання може бути як плюсом, так і мінусом. Як зазначають, наприклад, у своїх роботах О.В. Безпалько та І.М. Дичківська, батькам складно орієнтуватися в цьому потоці, відрізнити достовірні дані від міфів, що призводить до розгубленості та невпевненості у власних діях [8]. Часто суперечливі поради від різних "експертів" дезорієнтують, створюючи додатковий стрес, а разом з соціально-економічними труднощами та нестабільною економічною ситуацією, низьким рівнем доходів, високою зайнятістю батьків для забезпечення базових потреб сім'ї часто не залишають часу та ресурсів для повноцінного залучення до виховного процесу. Л.В. Коваль у своїх дослідженнях акцентує увагу на тому, що матеріальні труднощі можуть відсувати на другий план психологічні аспекти взаємодії з дитиною [14]. Ще

однією проблемою є відсутність системної державної підтримки та освітніх програм. Попри певні ініціативи, в Україні все ще бракує системних, доступних та якісних програм із психолого-педагогічної просвіти батьків. С.М. Кучерява та Т.В. Говорун підкреслюють необхідність розробки ефективних програм, які б враховували сучасні реалії та потреби українських сімей [30].

Не менш значущим викликом є тиск суспільних стереотипів та очікувань. Суспільство нерідко нав'язує певні ідеали батьківства, які можуть не відповідати індивідуальним можливостям та потребам конкретної сім'ї. Цей тиск може призводити до почуття провини та фрустрації у батьків, які не можуть відповідати "ідеальній" моделі. Також є неготовність до батьківства та відсутність власних позитивних прикладів. Деякі молоді батьки вступають у батьківство, не маючи достатніх знань та навичок, а також без позитивного досвіду виховання з власного дитинства. Дослідження Н.В. Кушнір та О.М. Качинської вказують на важливість особистісної зрілості та психологічної готовності до батьківства [12].

Розрив між науковими знаннями про усвідомлене батьківство та практикою його реалізації у сім'ях також є актуальною проблемою [20с. 1]. Це підкреслює необхідність активізації суспільної дискусії щодо продуктивності використовуваних форм виховання.

### **1.3. Роль освіти у формуванні усвідомленого батьківства**

З огляду на зазначені виклики, ключове значення набуває роль освіти у формуванні усвідомленого батьківства, особливо серед підлітків та молоді. Активізувати дискусію щодо сучасних підходів у вихованні здатні майбутні фахівці соціономічних спеціальностей (педагоги, психологи, менеджери соціокультурної діяльності). Включення праць, висновків та рекомендацій щодо усвідомленого батьківства до змісту їхньої професійної підготовки є важливим кроком. Хоча більшість студентів не володіє власним батьківським досвідом, розуміння усвідомленого батьківства як набору запитань, а не готових

відповідей, робить доцільним включення такого змісту у професійну підготовку, переважно через дискусії та власний пошук, а не лише лекції [20].

Н. О. Островська [27] також наголошує на ролі громадських організацій як суб'єктів територіальних громад у формуванні усвідомленого батьківства молоді, аналізуючи соціальні, правові, психологічні та педагогічні аспекти цього процесу. Курсова робота Н.П. Семець також, присвячена психології усвідомленого батьківства у молодих сім'ях, що підтверджує актуальність проблеми і необхідність ранньої та цілеспрямованої підготовки молоді до батьківства [31].

Ряд дослідників, таких як Р. М. Хавула та О. В. Кузнєцова також вивчають особливості психологічної готовності молоді до батьківства та формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів, що є невід'ємними складовими усвідомленого батьківства. С. А. Красін у своїй роботі також звертається до питання формування у студентів готовності до усвідомленого батьківства, підкреслюючи важливість комплексного підходу. Ці роботи вказують на необхідність створення програм, що розвивають не лише знання, а й особистісні якості, необхідні для відповідального батьківства [17].

Таким чином, цілеспрямована освіта підлітків та молоді щодо основ усвідомленого батьківства, інтегрована у шкільні програми, позашкільну діяльність та програми вищої освіти, може відіграти проактивну роль у попередженні багатьох проблем, пов'язаних з неграмотним вихованням. Це дозволить майбутнім батькам набути необхідні знання та навички заздалегідь, сформувати адекватні установки та бути готовими до відповідального усвідомленого батьківства. Важливість цього процесу також підкреслюється в матеріалах науково-практичних конференцій щодо тенденцій розвитку сучасної сім'ї в Україні [23, с. 124-150].

Крім того, важливою є передача мудрості між поколіннями. К. Barta [20] зазначає, що для побудови мудрішої культури необхідно інвестувати у передачу мудрості між поколіннями, що може включати залучення бабусь і дідусів як

наставників для батьків і дітей. Це є додатковим аспектом, що потребує уваги у теорії усвідомленого батьківства.

#### **1.4. Психологічна підтримка батьків у формуванні усвідомленого батьківства**

Психологічна підтримка батьків є невід'ємною частиною процесу формування усвідомленого батьківства, особливо в умовах стресу та невизначеності. Вона може бути надана у вигляді допомоги батькам у розпізнаванні емоційних потреб дитини, розвитку емоційної грамотності та ефективних стратегій вирішення проблем [20].

Надання знань про вікові особливості розвитку дітей, різні стилі виховання, методи комунікації та вирішення конфліктів. Зокрема, важливим є впровадження програм, подібних до «Школи батьківства», які пропонують практичні навички та знання [4, с. 35-47; 34].

Створення платформ для обміну досвідом та емоційної підтримки між батьками, особливо в умовах, коли розширені сім'ї стають рідкістю [20, с. 1].

Сприяння батькам у аналізі власної поведінки, усвідомленні своїх «сліпих плям» та упереджень, а також у розвитку здатності адаптувати свої виховні підходи [16, с. 221].

Надання цільових посібників та психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців та ветеранів, враховуючи специфіку їхнього досвіду [29].

Ефективна психологічна підтримка має бути спрямована на розвиток у батьків здатності до безумовної довіри інтуїції дитини, прагнення до єдності та партнерства, відмову від контролю та боротьби за владу [20, с. 2-3]. Вона повинна допомогти батькам усвідомити, що дитина є не лише об'єктом виховання, а й суб'єктом, що сприяє їхньому власному саморозвитку та еволюції. В аспекті психологічної підтримки та готовності молоді до подружнього життя та батьківства, важливими є дослідження В.Г. Захарченка та Л. М. Михайлової. Розуміння особливостей цього періоду життя дозволяє розробити більш

цілеспрямовані програми підтримки [11,25]. Також, значний внесок у розвиток педагогіки та виховання особистості зробили видатні діячі, як Е. Роттердамський, Й. Г. Песталоцці, А.С. Макаренко та В.О. Сухомлинський, чийі ідеї гуманної педагогіки є фундаментальними для формування усвідомленого батьківства. Їхні концепції, хоч і розроблені в різні історичні епохи, зберігають свою актуальність і донині, підкреслюючи важливість поваги до особистості дитини, розвитку її потенціалу та створення атмосфери любові й підтримки, вони стали фундаментальними для сучасних програм підтримки та освіти молодих батьків що до виховання та усвідомленого ставлення до народження дітей.

В умовах сучасної України також є кваліфіковані психологи дослідники сімейних відносин одні з найвідоміших: С. Ройз, Н. Холоденко.ю Д. Карпачов, О. Маслова, Т. Саєнко які активно підтримують молодих батьків, допомагаючи їм адаптуватися до нових ролей, долати виклики виховання та будувати гармонійні стосунки. Їхня діяльність охоплює консультації, освітні програми та медіа-активність.

Д. Карпачов є одним із найвідоміших українських психологів та телеведучих, який здобув широку популярність завдяки своїй просвітницькій діяльності у сфері дитячої психології та батьківства. Його внесок у підтримку молодих батьків є значним, оскільки він робить складні психологічні концепції доступними та зрозумілими для широкої аудиторії. Д. Карпачов активно працює над популяризацією знань про дитячу вікову психологію. Протягом багатьох років він проводить майстер-класи та онлайн-курси, допомагаючи батькам заповнити прогалини у їхній освіті щодо виховання дітей. Він є засновником однієї з найбільших в Україні онлайн-шкіл для батьків, що свідчить про системний підхід до надання освітніх послуг. У своїй діяльності Д. Карпачов зосереджується на таких аспектах підтримки батьків: *розуміння вікових особливостей розвитку дитини*. Він надає батькам знання про психологічні зміни, які відбуваються з дітьми на різних етапах дорослішання, від раннього

дитинства до підліткового віку Це допомагає батькам адекватно реагувати на поведінку дітей та ефективно взаємодіяти з ними.

Д. Карпачов пропонує конкретні інструменти та техніки для вирішення типових батьківських проблем від подолання агресії дитини до налагодження комунікації. Він наголошує на важливості вислуховувати дитину, розуміти її потреби та почуття, а також переглядати власні правила, залишаючи лише ті, що є дійсно важливими для безпеки та розвитку дитини. Психолог акцентує увагу на тому, як тривожність батьків може впливати на дітей. Він радить дорослим не боятися дитячих питань про складні теми (наприклад, війну), бути чесними та послідовними у відповідях, а також працювати над власною саморефлексією та визначенням джерела тривоги. За його словами, у деяких випадках можуть знадобитися допомога психолога або техніки релаксації [42].

Через свої програми та публікації він сприяє розвитку усвідомленого підходу до батьківства, де батьки аналізують власні дії, їхні наслідки та прагнуть до кращого розуміння своєї ролі. Він також виступає проти фізичних покарань, наголошуючи на їх негативному впливі на дитину.

Д. Карпачов є автором книги «Як дати дитині все без грошей і зв'язків», яка є практичним посібником для батьків і спрямована на покращення стосунків у сім'ї та навчання ефективній взаємодії [41]. Його медійна активність, зокрема участь у телевізійних проєктах та ведення YouTube-каналу, робить його поради доступними для мільйонів українських сімей.

Ще однією з найвідоміших українських психологів є С. Ройз, яка широко спеціалізується на дитячо-батьківських стосунках, сімейній психології та роботі з травмою. Вона є авторкою численних книг, вебінарів та програм для батьків, активно ділиться практичними порадами через соціальні мережі та виступи у ЗМІ. Її підходи зосереджені на емоційному благополуччі дітей та батьків, розвитку усвідомленого батьківства та подоланні стресових ситуацій [37].

Н. Холоденко відома українська психологиня, яка також активно публікує матеріали та проводить тренінги з питань сімейних відносин, виховання дітей та

саморозвитку батьків. Її роботи часто висвітлюють практичні аспекти взаємодії в сім'ї та психологічні правила побудови здорових стосунків [15].

Роботи О. Маслової, професорки, що працює у сфері психології та соціальної роботи, а також є практикуючим психологом, стосуються актуальних питань психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців та освітніх аспектів у вихованні дітей. Наукові та практичні інтереси психологині зосереджені на актуальних питаннях психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. О. Маслова активно працює над розробкою та впровадженням навчальних програм та методик, які готують студентів-психологів, соціальних працівників та педагогів до їхньої майбутньої професійної діяльності. Вона розуміє важливість формування висококваліфікованих кадрів, які зможуть ефективно працювати з сім'ями, дітьми та молоддю, сприяючи їхньому розвитку та благополуччю [40].

Таким чином, формування усвідомленого батьківства це багатоаспектний процес, що вимагає інтегрованого сучасного підходу. Він охоплює теоретичне осмислення, практичне застосування знань, системну психологічну підтримку та постійний саморозвиток. Над цими напрямками активно працюють та їх популяризують сучасні українські психологи, дослідники та громадські діячі, адаптуючи підходи до унікальних потреб українського суспільства, особливо в умовах війни, щоб забезпечити гармонійний розвиток дітей та міцні сім'ї.

## **Висновки до розділу 1**

Усвідомлене батьківство є ключовим феноменом сучасної психолого-педагогічної науки, що відповідає на виклики трансформацій інституту сім'ї та зростаючі потреби дітей у гармонійному розвитку. Воно виходить за межі інстинктивного виховання, базуючись на принципах усвідомленості (mindfulness) та інтегруючи теоретичні положення таких фундаментальних психологічних напрямків, як теорія прив'язаності, теорія самодетермінації, соціально-когнітивна теорія та позитивна психологія. Це підкреслює його

багатогранність та комплексність, що передбачає не лише знання виховних стратегій, а й глибоку саморефлексію, емоційну грамотність та емпатію батьків.

Дослідження українських науковців, таких як С. А. Красіна, О. В. Купенко, Н. О. Островської, Н. В. Шавровської та Л. Н. Смаліус, доповнюють міжнародні підходи, акцентуючи увагу на ціннісних орієнтаціях, батьківському ставленні та здатності до рефлексії як основних структурних компонентах усвідомленого батьківства. Важливо, що усвідомлене батьківство розглядається не як статичний набір правил, а як динамічний процес «подорожі» та постійного саморозвитку батьків, що вимагає руху до самопізнання, розуміння потреб дитини та постійного вдосконалення виховних стратегій.

Сучасні умови, інформаційне перенавантаження, тиск сучасних стереотипів та особливо період повномасштабної війни в Україні, значно посилюють актуальність проблеми усвідомленого батьківства. Батьки стикаються з безпрецедентними рівнями стресу, що може призводити до віддалення від емоційних потреб дітей. Це вимагає посиленої уваги до психологічної стійкості батьків, їхньої здатності адаптуватися до змінних умов та забезпечувати психологічну безпеку дітей.

У цьому контексті освіта відіграє вирішальну проактивну роль. Включення концепції усвідомленого батьківства до змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, а також раннє навчання молоді (як це досліджується у роботах Р. М. Хавули, О. В. Кузнецової та С.А. Красіна) є критично важливим. Це дозволяє сформуванню у молоді необхідні знання, навички та ціннісні орієнтації ще до початку власного батьківського досвіду, що сприяє запобіганню багатьох виховних проблем.

Невід'ємною складовою підтримки батьків є також психологічна допомога, що реалізується через консультування, тренінги (наприклад, "Школи батьківства"), групи підтримки та спеціалізовані програми, адаптовані до викликів воєнного часу. Така підтримка має на меті не лише надати знання, але

й розвинути у батьків здатність до емоційної регуляції, емпатії та партнерської взаємодії з дитиною.

Таким чином, усвідомлене батьківство є комплексним, динамічним і життєво важливим концептом, формування якого є спільним завданням освіти, психологічної допомоги та суспільної підтримки. Його розвиток є фундаментом для створення міцних, здорових сімей та гармонійного розвитку майбутніх поколінь в умовах сучасних викликів.

## РОЗДІЛ 2

### МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБРАЗУ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ

#### **2.1. Методи дослідження усвідомленого батьківства молодими сім'ями**

Дослідження усвідомленого батьківства є багатогранною проблемою в сучасній психологічній науці, що потребує комплексного підходу для її всебічного вивчення. Сучасні наукові пошуки базуються на принципах системності, об'єктивності та достовірності, що дозволяє отримати глибоке уявлення про предмет та ефективно перевіряти висунуті гіпотези. Ця проблема досліджується за декількома основними напрямками, включаючи ґрунтовний теоретичний аналіз наукової літератури з психології розвитку, сімейної психології, педагогіки та соціології. Дослідники вивчають еволюцію концепцій батьківства, його функції, етапи формування, а також вплив різноманітних чинників (соціальних, культурних, економічних, психологічних) на цей процес. Особлива увага приділяється як класичним працям, що заклали фундамент гуманної педагогіки та психології сімейних відносин (Е. Роттердамський, Й.Г. Песталоцці, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, Е. Фромм ), так і сучасним психологічним теоріям, які формують науково обґрунтовану базу для розуміння усвідомленого батьківства.

Емпіричні дослідження становлять невід'ємну частину вивчення цієї проблеми, передбачаючи безпосередній збір даних від респондентів. Це здійснюється за допомогою кількісних методів, таких як анкетування, тестування та опитування за стандартизованими методиками, що дозволяють отримати статистичні дані та виявити закономірності. Одночасно застосовуються якісні методи, зокрема глибинні інтерв'ю та бесіди, які надають можливість глибше проникнути у суб'єктивний світ батьків, зрозуміти їхні мотиви, переживання та індивідуальні особливості виховних практик. Після

збору дані підлягають ретельному статистичному та якісному аналізу. Інтерпретація отриманих результатів відбувається у контексті наявних наукових теорій та реальних практичних потреб, що дозволяє формулювати обґрунтовані висновки. На основі цих висновків розробляються практичні рекомендації для батьків та фахівців, а також створюються освітні та корекційні програми, спрямовані на формування та розвиток усвідомленого батьківства.

У межах даної кваліфікаційної роботи, дослідження образу усвідомленого батьківства у молодих сім'ях проводилося вже другий рік. В рамках проведення емпіричного дослідження усвідомленого батьківства у молодих сім'ях було проведено тестування за допомогою Тест – опитувальника батьківського ставлення Варги – Століна та індивідуальну бесіду. До групи досліджуваних у цьому блоці дослідження входили 8 сімей, з яких 2 були неповними (загалом 8 жінок і 6 чоловіків). Всі опитані батьки були віком від 24 до 35 років і мали одну дитину (діти віком від 3-х до 8-ми років). Опитування та бесіда проводились онлайн, у зручний для респондентів час. Батьки охоче брали участь у дослідженні, оскільки були зацікавлені у розвитку та удосконаленні своїх батьківських навичок та глибшому розумінні поняття усвідомленого батьківства.

Загалом за результатами тест-опитувальника батьківського ставлення Варги – Століна, по п'яти шкалам, опитані батьки отримали посередні бали. Найвищий серед респондентів бал було зафіксовано по першій шкалі опитувальника «Прийняття дитини» (16 балів). Хоча цей показник не досягає високого рівня (високими вважаються бали від 24 до 33), він все ж свідчить про безумовне прийняття дитини та любов до неї без вираженого бажання кардинально її змінювати. Це є позитивним індикатором, який створює основу для довіри та безпеки у дитини. Проте, інші респонденти отримали нижчі бали за цією шкалою, і в ході бесіди двоє з чотирнадцяти батьків уточнювали, що, на їхню думку, з «недоліками дитини можна боротися», припускаючи навіть застосування фізичних покарань. Це вказує на наявність певних розбіжностей у розумінні концепції безумовного прийняття серед досліджуваної групи та

підкреслює потребу у подальшій просвітницькій роботі щодо гуманних та ефективних методів виховання.

За іншими шкалами опитувальника: «Кооперація», «Симбіоз», «Авторитарна гіперсоціалізація» – результати також виявилися посередніми. Це говорить про те, що батьки загалом цікавляться захопленнями та успіхами своїх дітей, прагнуть співпрацювати з ними та бути залученими до їхнього життя (шкала «Кооперація»). Показники за шкалою «Симбіоз» свідчать про відсутність вираженої схильності до надмірної опіки та злиття з дитиною, що вказує на розуміння важливості особистих кордонів та сприяння автономії дитини. За шкалою «Авторитарна гіперсоціалізація» посередні бали демонструють, що батьки не мають яскраво вираженої схильності до жорсткого авторитаризму у вихованні. Найбільш оптимістичними виявилися результати за шкалою «Маленький невдаха», де всі респонденти отримали дуже низькі результати (від 1 до 2 балів). Цей позитивний показник свідчить про те, що, попри можливі сумніви у власних методах виховання (з чим усі респонденти погоджувались у ході бесіди), батьки вірять у сили та можливості своїх дітей. Це підкреслює їхню готовність бути хорошими наставниками для своїх чад, підтримувати їхній розвиток та вірити у потенціал дитини, що є ключовим для формування її самооцінки та успішності. Тож, можна узагальнити результати та підвести підсумки розуміння батьками усвідомленого батьківства та використання цього підходу у вихованні своїх дітей. Дослідження базувалося на принципах системності, об'єктивності та достовірності, що дозволило вивчити предмет дослідження та перевірити висунуті гіпотези [31].

З метою глибшого вивчення особливостей образу усвідомленого батьківства у молодих сім'ях, та рівня готовності до майбутнього батьківства у старшокласників було організовано ще одне емпіричне дослідження, що включало анкетування двох груп респондентів: батьків молодших школярів (учнів 1-4 класів), та старшокласників. Дослідження відбувалося поетапно, що дозволило послідовно реалізувати поставлені завдання. Емпірична база

дослідження — Високопичський ліцей, де робота проводилася з 3 лютого по 14 березня 2025 року. У дослідженні взяли участь 16 батьків молодших школярів (11 жінок та 5 чоловіків) віком від 27 до 42 років, які є батьками дітей віком від 6 до 9 років, а також 21 учень старших класів (віком від 14 до 18 років). Анкета для молодих батьків (авторська, Додаток А) була розроблена спеціально для оцінки розуміння ними усвідомленого батьківства, що дозволило вивчити декілька ключових аспектів: усвідомлення батьками своєї ролі та рівня відповідальності у вихованні дитини. Також анкета допомогла дослідити поведінковий аспект, що включав аналіз застосовуваних виховних стратегій – чи були вони схильні до авторитарного, демократичного або ліберального стилю. Третій напрямок стосувався емоційної залученості батьків, а саме їхньої участі у житті дитини, надання емоційної підтримки та ефективності комунікації. Нарешті, анкета допомагала виявити типові труднощі у вихованні та з'ясувати, які ресурси батьки використовують для їх вирішення. Опитування проводилося онлайн, що забезпечувало зручність для респондентів. Її питання були адаптовані до специфіки теми усвідомленого батьківства та враховували актуальні виклики сучасного українського суспільства. При цьому була гарантована анонімність відповідей, а всі отримані дані використовувались виключно в наукових цілях.

Емпіричне дослідження серед старшокласників зосереджувалося на вивченні їхніх поглядів на майбутнє батьківство, джерел, з яких вони отримують інформацію, їхнього розуміння пов'язаної відповідальності, а також на виявленні типових стереотипів за допомогою анкетування. Цінним доповненням до анкет стало проведення бесід. Це дало змогу зібрати глибинні якісні дані, які було б неможливо отримати виключно за допомогою стандартизованих опитувальників.

## **2.2 Організація та процедура дослідження усвідомленого батьківства молодими сім'ями**

*Підготовчий етап дослідження* включав низку важливих кроків, спрямованих на забезпечення ефективності та валідності подальших процедур.

Визначили мету та завдання дослідження, чітко сформули об'єкт, предмет, гіпотезу та загальний напрямок роботи.

Підібрали та обґрунтували психодіагностичний інструментарій. Ретельно проаналізували існуючі методики для оцінки батьківського ставлення, обізнаності з питань виховання та ставлення до майбутнього батьківства.

Розробили авторські анкети для кожної з цільових груп дослідження (Додаток А; Додаток Б). Анкети були спроектовані таким чином, щоб охопити ключові аспекти проблеми усвідомленого батьківства та відповідати віковим особливостям респондентів.

Проаналізували та сформували вибірки досліджуваних, з урахуванням критеріїв їх залучення до дослідження.

Для досягнення мети дослідження було сформовано дві групи респондентів. Перша група респондентів складалася з 16 батьків молодших школярів (загалом 16 осіб: 11 жінок та 5 чоловіків), віком від 27 до 42 років, які є батьками дітей (вік дітей від 6 до 9 років). Респонденти цієї групи були відібрані з числа тих, хто виявив зацікавленість у темі батьківства та прагнення вдосконалювати свої батьківські навички, що забезпечило їхню мотивацію до участі в дослідженні.

До другої групи респондентів увійшов 21 учень старших класів (віком від 14-ти до 18-ти років). Ця вибірка дозволила дослідити їхні уявлення про майбутнє батьківство, джерела інформації та потенційні стереотипи, що є важливим для формування усвідомленого ставлення до сімейного життя.

Обсяг, вибірки є достатнім для якісного аналізу обґрунтовується метою дослідження.

На цьому етапі безпосередньо проводилося емпіричне дослідження, що включало анкетування обох груп респондентів.

Для дослідження використовувалась авторська анкета розроблена для батьків молодших школярів (Додаток А). Анкета була спрямована на визначення розуміння батьками усвідомленого батьківства, рівня їхньої залученості до виховання дітей, усвідомлення батьківських обов'язків та факторів, що впливають на їхні виховні підходи. Вибір авторської анкети зумовлений необхідністю адаптації питань до специфіки теми усвідомленого батьківства та її актуальних викликів у сучасному українському суспільстві, а також для можливості охопити широкий спектр аспектів батьківської компетентності таких як:

Усвідомлене ставлення до батьківства: розуміння ролі батька/матері, рівень відповідальності за виховання дитини, що дозволяє оцінити когнітивний компонент усвідомленості.

Методи виховання: питання, що дозволяють визначити, які виховні стратегії застосовують батьки (авторитарний, демократичний, ліберальний стиль), що відображає поведінковий аспект.

Залученість у життя дитини: участь у навчальному процесі, емоційна підтримка, комунікація, що вказує на рівень емоційної присутності батьків.

Труднощі у вихованні: які проблеми найчастіше виникають, які ресурси для їх вирішення використовують батьки, що допомагає виявити зони для подальшої підтримки.

Інструкція для респондентів: «Шановні батьки! Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні, яке допоможе нам дослідити особливості усвідомленого батьківства та краще зрозуміти потреби сімей у вихованні дітей. Уважно прочитайте запитання і дайте відповідь на кожне з них. Ваші відповіді є важливими для аналізу батьківських підходів та розробки ефективних рекомендацій щодо підтримки родин. Анкета є анонімною, а всі отримані дані будуть використані виключно в наукових цілях».

*Специфіка проведення:* опитування проводилось онлайн.

Авторська анкета для старшокласників (Додаток Б).

Опитування було орієнтоване на оцінку їхнього ставлення до майбутнього батьківства, рівня знань про виховання дітей та чинників, що впливають на їхні уявлення про усвідомлене батьківство. Розробка авторської анкети для цієї групи була зумовлена необхідністю виявити сформовані уявлення молоді про сімейне життя та батьківство до отримання ними безпосереднього досвіду.

Запитання анкети допомагають дослідити ставлення старшокласників до майбутнього батьківства: виявити мотивацію та загальні очікування.

Джерела інформації про виховання дітей: що допомагає визначити канали впливу на формування їхніх уявлень.

Розуміння відповідальності, яку несуть люди, що стають батьками: оцінка рівня усвідомлення серйозності майбутньої ролі.

Аналіз стереотипів про батьківство: виявлення впливу соціокультурних установок.

Інструкція для респондентів: «Шановні учні! Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні, яке допоможе нам дослідити рівень обізнаності молоді що до усвідомленого батьківства. Уважно прочитайте запитання і дайте відповідь на кожне з них. Ваші відповіді є важливими для аналізу ставлення молоді до майбутнього батьківства та усвідомлення важливості відповідального ставлення до майбутнього батьківства. Анкета є анонімною, а всі отримані дані будуть використані виключно в наукових цілях».

*Специфіка проведення:* Анкетування проводилось офлайн.

Додатково до анкетування, з частиною респондентів проводилася бесіда в офлайн режимі. Цей якісний метод дозволив отримати глибше розуміння індивідуальних уявлень, переживань та мотивації респондентів, що не завжди можливо отримати лише за допомогою анкет.

На завершальному етапі здійснено якісний і кількісний аналіз отриманих даних. Процес аналізу включав кілька етапів:

Перевірка та впорядкування анкет – переглянула всі отримані анкети, відібрала коректно заповнені. Підрахувала частоту вибору варіантів відповідей, та визнала загальні тенденції у ставленні та розумінні старшокласниками теми усвідомленого батьківства.

Проаналізувала відкриті питання, щоб виявити ключові думки, які відображають ставлення молоді до майбутнього батьківства. Оскільки анкетування пройшли 21 школяр.

Було проведено узагальнення відповідей, що дозволило виокремити основні тенденції у сприйнятті батьківства сучасними молодими сім'ями та майбутніми батьками (старшокласниками). Результати дослідження стали основою для розробки інформаційної зустрічі та рекомендацій щодо підвищення рівня обізнаності молоді та батьків про усвідомлене батьківство.

Для підвищення рівня обізнаності старшокласників про усвідомлене батьківство була проведена інформаційна зустріч для старшокласників яка включала лекційну та інтерактивну частини. Під час заходу учні ознайомилися з основними принципами усвідомленого батьківства, обговорили стереотипи щодо ролі батьків та дітей у сім'ї, а також взяли участь у практичних вправах, спрямованих на формування відповідального ставлення до майбутньої сім'ї

## **Висновки до розділу 2**

Дослідження було організовано в три етапи: підготовчий, констатувальний та аналітичний.

На підготовчому етапі було ретельно сплановано процедуру дослідження, підібрано та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій, а саме: авторські анкети для батьків молодших школярів та для старшокласників. Було сформовано вибірку, що включала 16 батьків та 21 старшокласника.

Констатувальний етап передбачав безпосереднє збирання даних. Анкетування батьків молодших школярів дозволило визначити їхнє розуміння усвідомленого батьківства, залученість до виховання, використовувані методи та

труднощі. Анкетування старшокласників було спрямоване на оцінку їхнього ставлення до майбутнього батьківства, джерел інформації, розуміння відповідальності та аналіз стереотипів. Важливим доповненням стала бесіда з батьками, яка надала глибинні якісні дані, що не могли бути отримані лише за допомогою стандартизованих питань.

Аналітичний етап включав якісний та кількісний аналіз зібраних даних.

Формувальний аспект дослідження полягав у проведенні інформаційної зустрічі для старшокласників. Цей захід, що включав лекційну та інтерактивну частину, був спрямований на підвищення їхньої обізнаності з принципами усвідомленого батьківства, руйнування стереотипів та формування відповідального ставлення до майбутньої сім'ї. Це свідчить про практичну цінність дослідження та його спрямованість на розробку конкретних заходів психолого-педагогічної підтримки.

## РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ  
ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБРАЗУ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА У  
МОЛОДИХ СІМ'ЯХ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ

**3.1 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження усвідомленого  
батьківства молодими сім'ями**

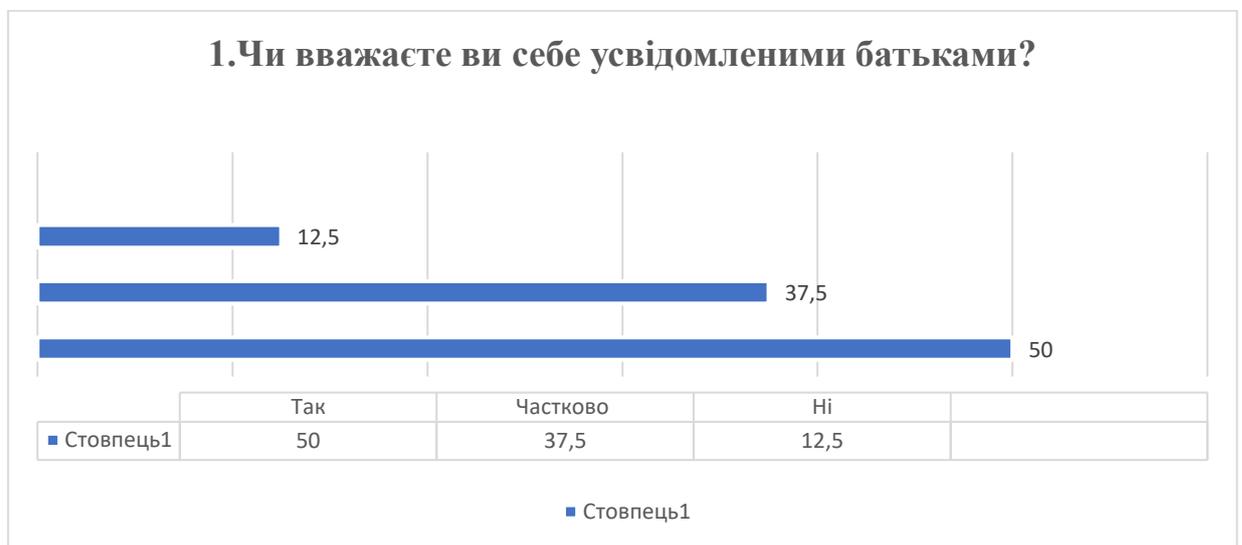


Рис. 3.1. Рівень усвідомленості батьків у виховному процесі

Результати опитування свідчать про те, що (50%) респондентів вважають себе усвідомленими батьками, що вказує на високий рівень відповідальності та залученості у виховання дітей. Водночас 37,5% батьків зазначили, що лише частково можуть назвати себе усвідомленими у цій ролі, що може свідчити про певні труднощі або недостатність знань щодо виховання. Лише 12,5% респондентів визнали, що не вважають себе усвідомленими батьками. Відповіді у відсотках зображено на (рис.3.1).



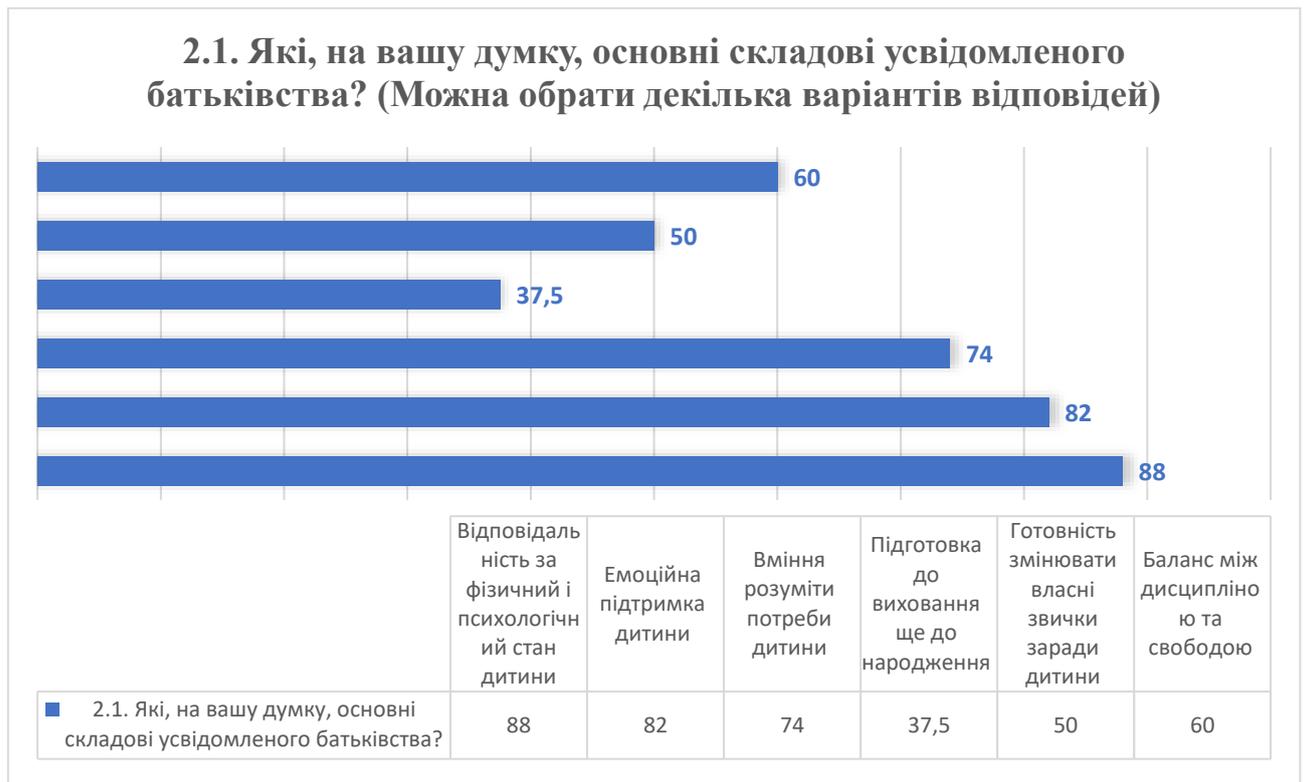
Рис. 3.2. Пріоритети батьків у вихованні дітей

Результати опитування показують, що для більшості батьків найважливішими аспектами виховання є створення емоційно комфортної атмосфери (81,2%) та формування моральних цінностей (75,0%). Це свідчить про прагнення батьків забезпечити дитині підтримку, довіру та сприятливе середовище для розвитку. Водночас значна увага приділяється наданню якісної освіти (68,8%) та розвитку самостійності (62,5%), що підкреслює важливість підготовки дітей до самостійного життя. Половина опитаних вважають важливими дисципліну та дотримання правил (50,0%), а 56,2% відзначили значущість матеріального забезпечення, що може вказувати на вплив соціально-економічних чинників на уявлення про виховання. Водночас такі аспекти, як виховання відповідальності (6,2%) та приклад власної поведінки (6,2%), отримали найменшу кількість відповідей, що може свідчити про недостатню усвідомленість батьків щодо власного впливу на формування особистості дитини. Зображення відповідей у відсотках (рис. 3.2).



Рис. 3.3. Рівень підготовки батьків

Аналіз відповідей зображено (рис. 3.3) показує, що більшість респондентів (54 %) оцінюють свою підготовку до батьківства на момент народження першої дитини як "частково підготовлені". Це свідчить про те, що хоча батьки мали певні знання та уявлення про виховання, їм все ж бракувало впевненості та практичних навичок. Значна частина опитаних (24 %) зазначили, що вони "скоріше не були готові", що може свідчити про недостатню підготовку до відповідальності, яку несе батьківство. Лише 16% осіб оцінили себе як "дуже добре підготовлені", що може вказувати на їхню попередню обізнаність, досвід або активну підготовку до народження дитини. Водночас 6% респондентів визнали, що вони були "повністю не готові", що може свідчити про раптовість події або відсутність необхідної підтримки та знань. Загалом результати демонструють, що більшість батьків відчували певну невпевненість, а отже, важливим є поширення знань про усвідомлене батьківство ще на етапі планування сім'ї.



**Рис.3.4. Основні складові усвідомленого батьківства**

Аналіз відповідей свідчить про те, що більшість батьків вважають найважливішими складовими усвідомленого батьківства відповідальність за фізичний і психологічний стан дитини (88%) та емоційну підтримку (82,0%). Це вказує на високе усвідомлення значущості безпеки та психологічного комфорту дитини. Вміння розуміти потреби дитини (74,0%) також отримало високий відсоток, що демонструє прагнення батьків до чуйного виховання.

Менш ніж половина опитаних (37,5%) вважають важливим підготовку до виховання ще до народження, що може свідчити про недостатнє усвідомлення необхідності заздалегідь готуватися до батьківства. Готовність змінювати власні звички заради дитини підтримали 50,0% респондентів, що може вказувати на певну складність адаптації дорослих до нових життєвих умов. Баланс між дисципліною та свободою (60,0%) розглядається як важливий аспект, проте його відносно нижчий показник може свідчити про те, що не всі батьки приділяють

увагу гармонійному поєднанню виховних методів. Відповіді батьків зображено на (рРис.3.4).

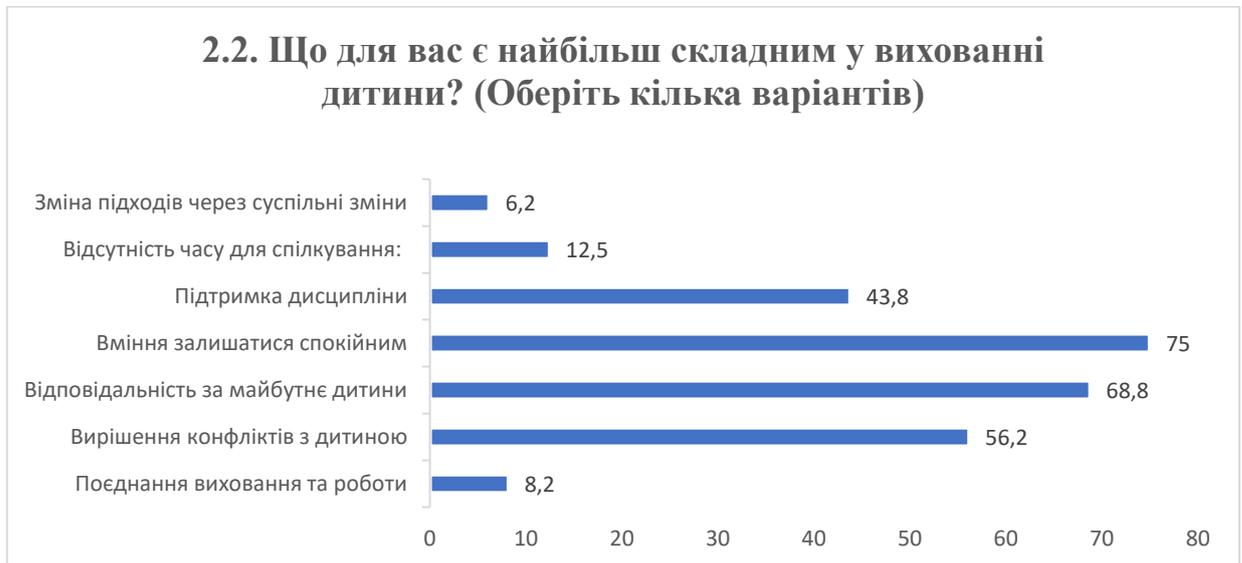


Рис. 3.5. Складнощі у вихованні дітей

Аналіз відповідей демонструє, що найбільші труднощі у вихованні дітей батьки відчують у збереженні емоційного балансу та відповідальності за майбутнє дитини. Зокрема, 75% респондентів відзначили складність у збереженні спокою у виховному процесі, що може свідчити про часті стресові ситуації та труднощі у саморегуляції. Відповідальність за майбутнє дитини турбує 68,8% батьків, що підкреслює важливість довгострокового планування та усвідомлення впливу виховання на подальше життя дітей. Також 62,5% опитаних вказали на проблему поєднання виховання та роботи, що є актуальною у сучасному світі, де батьки змушені балансувати між професійними обов'язками та сімейним життям. Вирішення конфліктів з дитиною є викликом для 56,2% респондентів, що може вказувати на труднощі у комунікації та необхідність розвитку навичок ефективного діалогу. Меншою мірою батьки відзначили труднощі у підтримці дисципліни (43,8%) та нестачі часу для спілкування (12,5%), що може свідчити про індивідуальні особливості стилів виховання. Найменше батьків (6,2%) вказали на необхідність зміни підходів через суспільні зміни, що може свідчити як про їхню стійкість до змін, так і про

недостатню обізнаність щодо нових виховних стратегій. Відповіді у відсотках зображенні на (рис. 3.5). Загалом результати свідчать про те, що виховання дитини є багатовимірним процесом, який потребує балансу між емоційним контролем, відповідальністю, гнучкістю та організаційними навичками.



Рис. 3.6. Джерела інформації про основи виховання дітей

Аналіз відповідей зображено (рис. 3.6) свідчить, що головним джерелом інформації про виховання для більшості батьків (68,8%) є власний досвід у сім'ї. Це вказує на значний вплив традиційних сімейних цінностей і моделей виховання, які передаються від покоління до покоління. Водночас 62,5% батьків активно обмінюються досвідом з іншими батьками, що свідчить про важливість соціальної підтримки у вихованні дітей. Книги та статті про виховання є джерелом знань для 56,2% респондентів, що вказує на прагнення деяких батьків підкріплювати свої навички теоретичною базою. Менш популярними є консультації з педагогами та психологами (31,2%), а також спеціалізовані курси та тренінги для батьків (25,0%), що може свідчити про недостатню поінформованість щодо таких можливостей або про обмежений доступ до них. Соціальні мережі та блоги як джерело інформації використовують 43,8% опитаних, що підкреслює зростання ролі цифрових ресурсів у сучасному батьківстві. Загалом ці результати вказують на те, що більшість батьків покладаються на власний досвід і соціальну взаємодію, але не всі активно використовують професійні ресурси для підвищення рівня своєї виховної

компетентності.



Рис. 3.7. Стилі виховання дітей яким надають перевагу батьки

Аналіз результатів анкетування показує, що більшість батьків (56,2%) надають перевагу демократичному стилю виховання, який поєднує свободу та дисципліну. Це свідчить про прагнення встановити баланс між правилами та самостійністю дитини, враховуючи її потреби та інтереси. Авторитетний стиль, що передбачає чіткі правила та дисципліну з поясненням, обрали 31,2% респондентів, що також свідчить про високий рівень усвідомленого підходу до виховання. Ліберальний стиль, який характеризується максимальною свободою для дитини, обрали лише 6,2% опитаних, що вказує на усвідомлення необхідності певних обмежень у вихованні. Авторитарний стиль, що передбачає жорстку дисципліну та вимогу підкорення, підтримує лише 1,2% батьків, що свідчить про відхід від застарілих методів виховання. Загалом результати демонструють, що більшість батьків дотримуються сучасних підходів до виховання, намагаючись поєднувати дисципліну з повагою до дитини та її самостійності. Відповіді у відсотках зображено (рис. 3.7).



Рис.3.8. Реакція батьків на помилки дітей

Результати відповідей зображенні на (рис. 3.8) свідчать про те, що більшість респондентів (43,8%) схильні спокійно пояснювати помилки дитини і допомагати виправити ситуацію. Це вказує на прагнення до конструктивного підходу, орієнтуючись на розвиток дитини та її навчання. 37,5% вказали, що вони роблять зауваження, але не вдаються до покарання, що свідчить про використання помірною підходу в контролюванні поведінки, без емоційних перегинів. Тільки 12,5% респондентів готові застосовувати покарання у випадку серйозних помилок, що може свідчити про прагнення до жорсткішого підходу в окремих випадках. Лише 6,2% виходять з себе, що відображає невелику частину молодих батьків, яка має труднощі в контролюванні емоцій при помилках дитини, і потребує подальшої роботи над емоційною стабільністю в процесі виховання.



Рис.3.9. Оцінка достатності освіти що до виховання дітей

Результати зображені на (рис. 3.9) показують, що більшість респондентів (56,2%) вважають, що сучасна освіта частково допомагає батькам у вихованні дітей. Це свідчить про певну недостатність ресурсів чи методик у школах для підтримки батьків в процесі виховання, навіть якщо школа надає певну інформацію та поради. 25% респондентів вважають, що освіта дійсно допомагає батькам, що може свідчити про позитивний досвід чи ефективність конкретних програм чи ініціатив у школах. 18,8% не вважають, що сучасна освіта допомагає батькам, що може бути результатом недостатнього включення батьків у процеси освітнього процесу або відсутності конкретних програм, які б безпосередньо допомагали вихованні дітей.

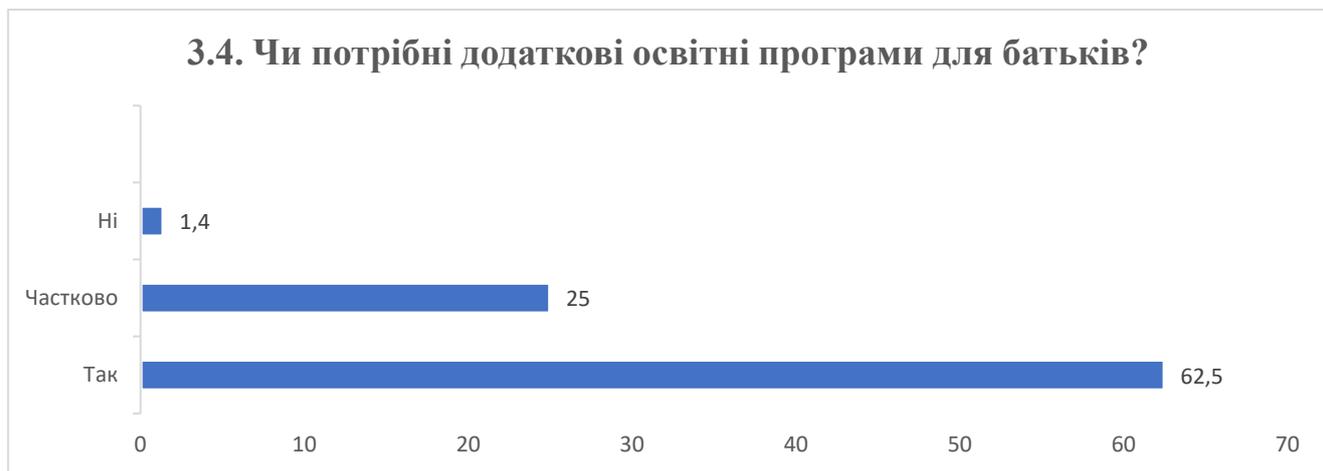


Рис.3.10. Потреба в освітніх програмах

Більшість респондентів (62,5%) вважають, що додаткові освітні програми для батьків необхідні, що свідчить про усвідомлення важливості постійного навчання та підтримки батьків у процесі виховання дітей. Це може вказувати на потребу в додаткових ресурсах, тренінгах або семінарах, які допоможуть батькам розвивати необхідні навички для ефективного виховання. Водночас 25% респондентів вказали, що такі програми потрібні частково, що може свідчити про те, що вони бачать певні обмеження або вже існуючі ресурси. Лише 12,5% не вважають, що додаткові освітні програми потрібні, що може бути результатом упевненості в правильності у своїх методах виховання, або в недостатньому

усвідомленні важливості постійного вдосконалення виховних навичок. Загалом, результати підтверджують високий рівень потреби в освітніх програмах для молодих або майбутніх батьків, що може бути корисним напрямом для розвитку соціальних ініціатив. Відповіді у відсотках зображені на (рис. 3.10).

Результати анкетування свідчать про те, що більшість батьків усвідомлюють важливість відповідального підходу до виховання дітей. Половина опитаних вважають себе усвідомленими батьками, проте значна частина (37,5%) зазначає, що лише частково володіє необхідними знаннями та навичками, що вказує на потребу в подальшій освіті та підтримці.

Основними пріоритетами у вихованні для батьків є створення емоційно комфортної атмосфери, формування моральних цінностей та якісна освіта дітей. Водночас менш значущими аспектами, на думку батьків, є особистий приклад поведінки та формування відповідальності, що свідчить про можливі прогалини у розумінні власного впливу на дитину.

Дані опитування також показують, що більшість батьків стикалися з труднощами на початковому етапі батьківства. Лише 16% відчували себе повністю готовими до народження дитини, тоді як більшість (54%) оцінювали свою підготовку як часткову. Це вказує на необхідність ширшого інформування молодих сімей про особливості усвідомленого батьківства ще до появи дітей.

*Висновки за результатами анкетування батьків.* Щодо стилів виховання, переважна частина респондентів дотримується демократичного підходу, що поєднує дисципліну та свободу, проте існує частка батьків, які схильні до більш жорстких методів або, навпаки, надмірної ліберальності. Це свідчить про різноманітність виховних підходів та потребу в додаткових роз'ясненнях щодо ефективних методів взаємодії з дітьми.

Більшість респондентів (43,8%) у разі помилок дитини спокійно пояснюють ситуацію та допомагають виправити її, що вказує на конструктивний підхід до виховання. Водночас певна частина батьків все ж використовує

покарання або має труднощі з емоційним контролем, що свідчить про необхідність роботи над навичками саморегуляції.

Оцінка сучасної освіти в контексті допомоги батькам у вихованні дітей є переважно нейтральною – 56,2% вважають, що вона частково сприяє цьому процесу. Це може свідчити про те, що в освітній системі бракує достатньої підтримки та програм для батьків. Водночас більшість респондентів (62,5%) вважають, що такі програми необхідні, що вказує на попит на освітні ініціативи для батьків.

Загалом, результати анкетування підкреслюють важливість розвитку програм, спрямованих на підвищення обізнаності батьків щодо методів виховання, психології дитячого розвитку та балансу між дисципліною та емоційною підтримкою. Це може бути реалізовано через впровадження освітніх курсів, тренінгів та просвітницьких заходів, які допоможуть батькам ефективніше реалізовувати усвідомлений підхід до виховання.

### 3.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження усвідомленого батьківства старшокласниками

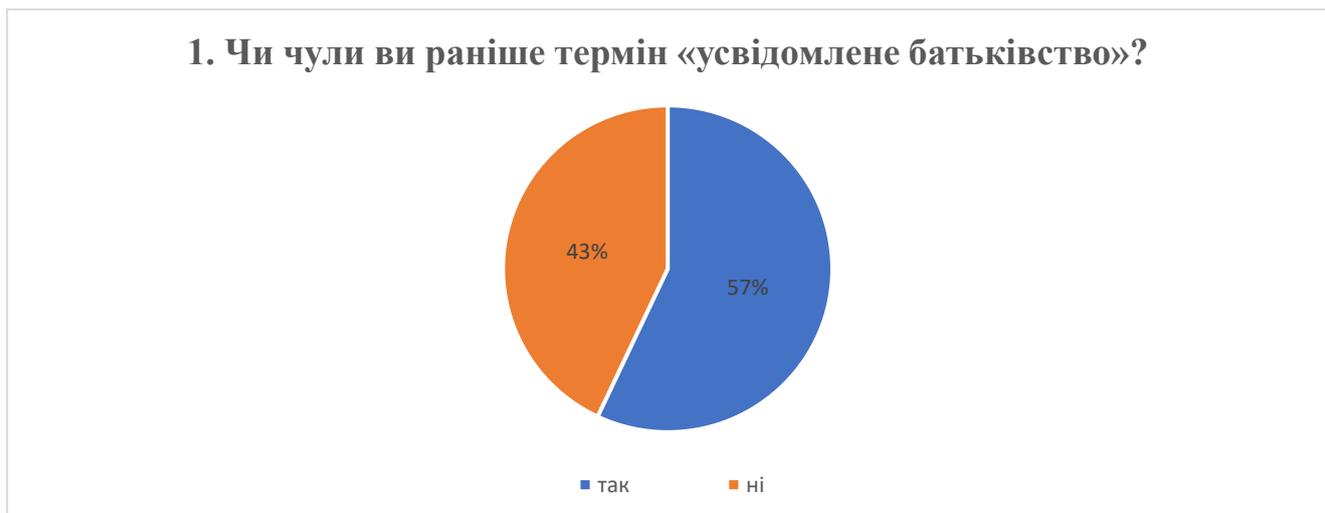


Рис. 3.11. Обізнаність учнів щодо терміну « Усвідомленого батьківства»

Результати зображені на (рис. 3.12), що трохи більше половини опитаних (57%) вже знайомі з поняттям «усвідомлене батьківство», тоді як 43% чують цей термін уперше. Це свідчить про відносно середній рівень обізнаності щодо цієї концепції серед респондентів.



Рис. 3.12 Розуміння старшокласниками поняття « Усвідомлене батьківство»

Аналіз відповідей зображених на (рис. 3.12) демонструє, що більшість респондентів (71%) асоціюють усвідомлене батьківство передусім із відповідальним ставленням до виховання дітей. Це вказує на загальне розуміння того, що батьківство – це не лише біологічний факт, а й активна, свідома участь у житті дитини.

Більше половини (51%) вважають важливими фінансову та емоційну готовність до батьківства. Це підкреслює усвідомлення того, що виховання дитини потребує не лише моральної зрілості, а й матеріальної стабільності.

Менш популярною, але все ж значущою відповіддю (34%) є знання основ розвитку дитини та педагогіки. Це свідчить про те, що не всі респонденти

вважають освітню підготовку важливою складовою усвідомленого батьківства, що може бути точкою для подальшої просвітницької роботи.

Цікаво, що лише 29% бачать усвідомлене батьківство як готовність відмовитися від особистих інтересів заради дитини. Це може свідчити про зміну уявлень про сучасне батьківство, де важливо зберігати баланс між власним життям і вихованням дітей.

Категорія «Інше» (9%) може включати індивідуальні уявлення про усвідомлене батьківство, що потребує додаткового аналізу.

Отримані результати свідчать про те, що концепція усвідомленого батьківства здебільшого розглядається через призму відповідальності та матеріальної готовності, тоді як значення педагогічних знань та психологічної підготовки ще не до кінця усвідомлюється.

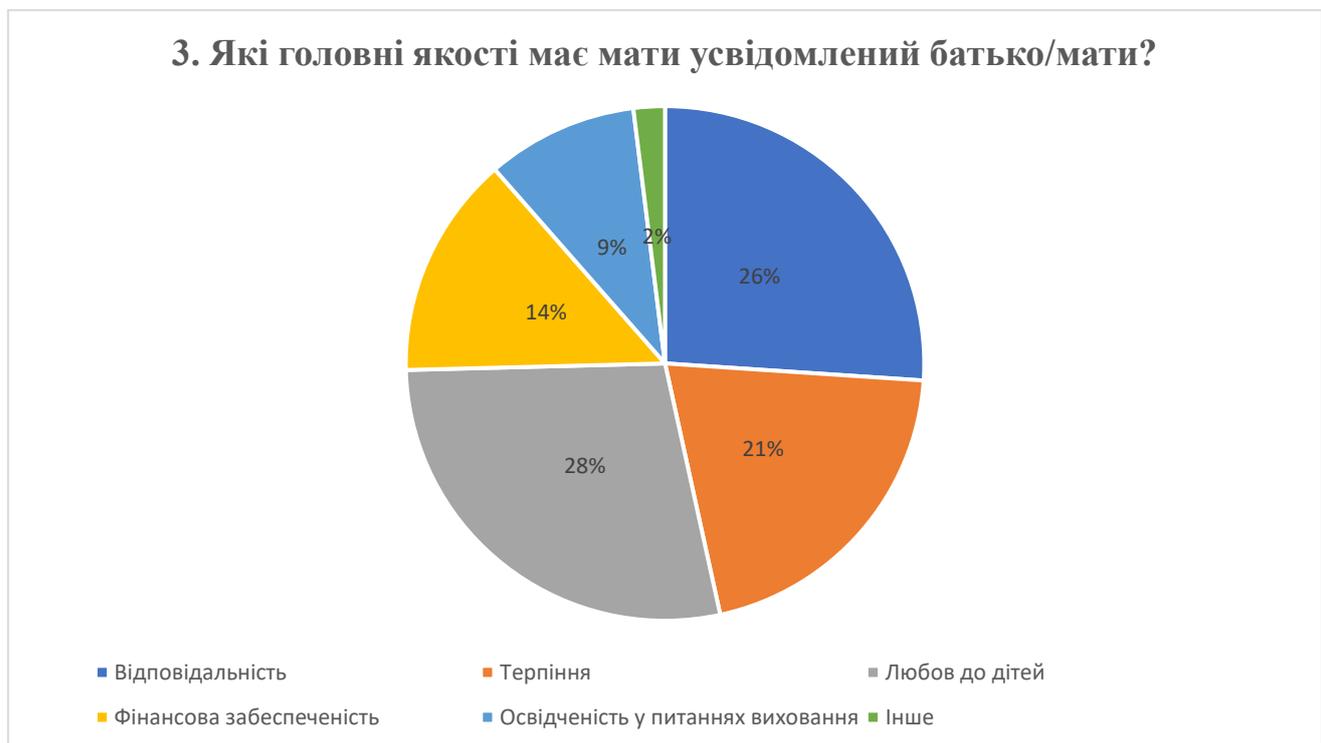


Рис. 3.13 Головні якості усвідомлених батьків

Результати опитування зображені на (рис. 3.13) можуть свідчити, що більшість респондентів вважають головними якостями усвідомленого батьківства *любов до дітей (86%), відповідальність (80%) та терпіння (63%)*. Це

свідчить про розуміння того, що батьківство базується на емоційній підтримці, стійкості та готовності брати на себе зобов'язання.

*Фінансова забезпеченість (43%)* також посідає важливе місце у списку необхідних якостей, проте значно поступається нематеріальним факторам. Це може свідчити про те, що респонденти більше схиляються до думки, що батьківство – це насамперед емоційна та психологічна готовність, а не лише матеріальна стабільність. *Освіченість у питаннях виховання (29%)* набрала відносно невисокий відсоток голосів. Це може свідчити про те, що не всі респонденти усвідомлюють важливість педагогічних знань у процесі виховання. Категорія «*Інше*» (6%) ймовірно включає особисті якості, які респонденти вважають важливими, такі як комунікабельність, стресостійкість або креативність.

Отримані результати підтверджують, що сучасні уявлення про усвідомлене батьківство значною мірою зосереджені на емоційному зв'язку з дитиною та відповідальності. Однак порівняно низька увага до педагогічної підготовки може свідчити про потребу в популяризації знань про дитячий розвиток та ефективні методи виховання.

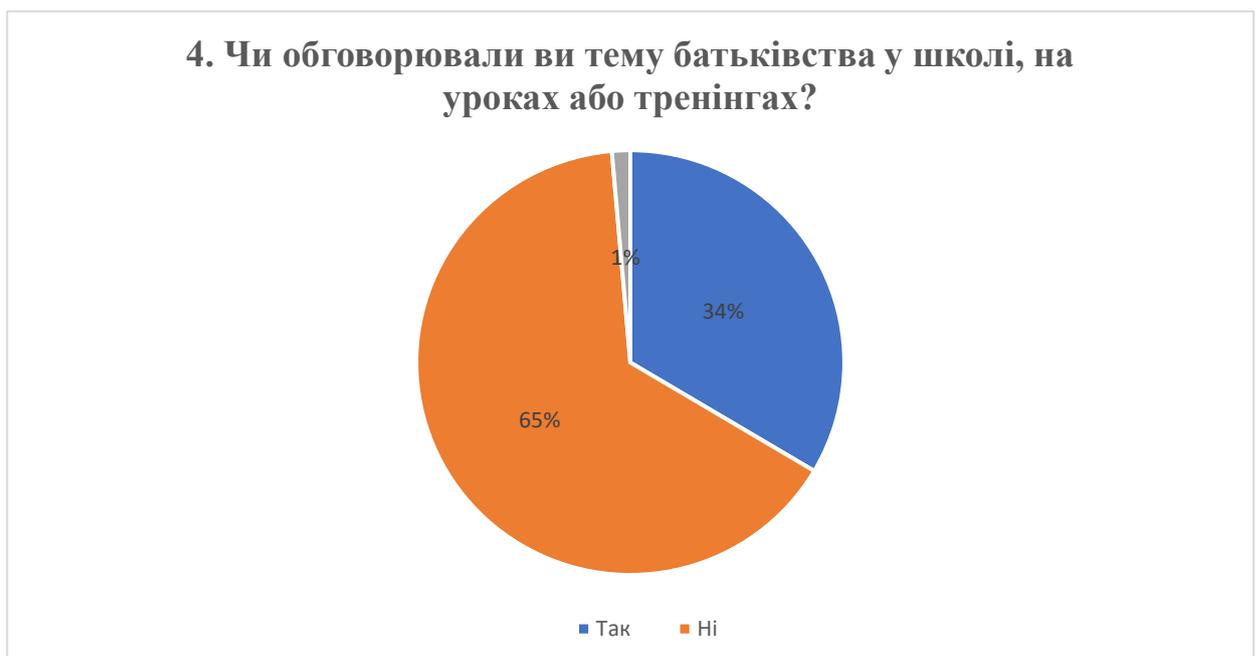


Рис. 3.14. Обговорення теми батьківства

За цими результатами зображеними на (рис. 3.14) можна припустити що *дві третини респондентів (66%) ніколи не обговорювали тему батьківства у школі*, тоді як лише *34% мали такий досвід*. Це вказує на недостатню увагу до питання усвідомленого батьківства у шкільній освіті. Враховуючи, що більшість старшокласників у майбутньому стануть батьками, відсутність систематичного обговорення цієї теми може впливати на рівень їхньої підготовленості до відповідального виховання дітей.

Ці результати підкреслюють необхідність впровадження спеціальних занять, тренінгів чи інтеграції теми усвідомленого батьківства у навчальну програму. Це дозволило б підготувати молодь до майбутніх сімейних ролей і сприяти формуванню відповідального ставлення до батьківства ще зі шкільного віку.



Рис. 3.15. Обізнаність молоді щодо відповідальності батьківства

Результати опитування зображенні на (рис. 3.15) показують, що *більшість респондентів (57%) вважають, що сучасна молодь недостатньо обізнана про відповідальність батьківства*. Лише *23% респондентів вважають, що рівень знань є достатнім*, а *20% вагалися з відповіддю*. Це свідчить про те, що у

суспільстві є певний інформаційний вакуум щодо питань відповідального батьківства. Молодь, яка в майбутньому стане батьками, не завжди має доступ до необхідної інформації або можливість обговорювати цю тему. Освіта у цій сфері може допомогти молодим людям краще підготуватися до майбутніх сімейних обов'язків і усвідомити важливість емоційної, фінансової та психологічної готовності до батьківства.



Рис. 3.16. Основні труднощі молодих батьків

Результати опитування зображені на (рис. 3.16) показують, що респонденти вважають *фінансові труднощі, відсутність досвіду виховання дітей та психологічну неготовність* основними викликами, з якими стикаються молоді батьки. *Фінансові труднощі (77%)* очолюють список проблем, що свідчить про занепокоєння молоді щодо матеріальної забезпеченості сім'ї. Це узгоджується з поширеною думкою, що виховання дитини потребує значних витрат. *Відсутність досвіду виховання дітей (71%)* є другою за значущістю проблемою. Це підкреслює необхідність якісної підготовки до батьківства, зокрема через освіту та практичні навички догляду за дитиною. *Психологічна*

*неготовність (57%)* свідчить про усвідомлення молоддю того, що батьківство – це не лише матеріальна, а й емоційна відповідальність, до якої не всі готові. *Брак підтримки з боку суспільства та родини (34%)* вказує на те, що далеко не всі молоді сім'ї можуть розраховувати на допомогу рідних або соціальних інституцій. *Відсутність часу через кар'єру/навчання (51%)* демонструє, що молодь переживає за можливість поєднати батьківство з власним розвитком та роботою. *Категорія «Інше» (9%)* може включати специфічні проблеми, такі як нестабільність у стосунках, відсутність інформації про догляд за дітьми.

Опитування демонструє, що молодь усвідомлює багатогранність батьківства, де матеріальні, психологічні та освітні аспекти відіграють важливу роль. Ці результати ще раз підкреслюють необхідність комплексної підготовки до батьківства – як через фінансову грамотність, так і через психологічну та педагогічну освіту.



Рис. 3.17. Планування батьківства

Результати опитування старшокласників зображені на (рис. 3.17) свідчать, що більшість респондентів (63%) планують мати дітей у майбутньому, що говорить про позитивне ставлення молоді до батьківства. Водночас 14% не

планують заводити дітей, що може бути пов'язано з різними факторами: особистими переконаннями, страхами щодо відповідальності, фінансовими труднощами або прагненням до самореалізації. Цікаво, що 23% респондентів ще не замислювалися над цим питанням, що може свідчити про недостатнє усвідомлення важливості, цієї теми або про те, що молодь відкладає прийняття такого рішення на майбутнє.

Опитування демонструє, що хоча більшість старшокласників позитивно ставляться до батьківства, значна частина ще не має чітких планів або сумнівається.

8. Якщо в майбутньому ви плануєте мати дітей то що для вас буде найважливішим у вихованні? (відкрите питання – основні тенденції). Більшість респондентів у своїх відповідях схилилися до думки що в майбутньому для них важливо буде виховання у дитини моральних цінностей. Достатня увага та підтримка дітей. Забезпечення якісної освіти та розвитку для дитини.

Отримані відповіді демонструють, що молодь усвідомлює комплексність виховного процесу та прагне поєднувати моральне виховання, емоційну підтримку та освітній розвиток своїх майбутніх дітей. Це свідчить про відповідальне ставлення до батьківства та розуміння його ключових аспектів.



Рис. 3.18. Основні джерела інформації про батьківство

Відповіді показують, що основними джерелами інформації про виховання дітей та батьківство для молоді є: *Соціальні мережі та Інтернет (86%)* Більшість респондентів отримують інформацію з онлайн-ресурсів, що вказує на важливість популяризації якісного контенту про усвідомлене батьківство у цифровому просторі. *Родина (51%)* Половина опитаних черпає знання від батьків та старших родичів, що свідчить про сильний вплив сімейного досвіду на формування уявлень про виховання. *Книги та наукові статті (34%)* Третина респондентів звертається до наукової літератури, що говорить про зацікавленість частини молоді у глибшому розумінні питань виховання. *Школа (уроки, курси, тренінги) (29%)* Лише третина опитаних вказала школу як джерело інформації, що підтверджує необхідність більшої інтеграції теми батьківства в освітній процес. *Друзі (14%)* Достатньо низький показник свідчить про те, що середовище однолітків не є основним джерелом знань про батьківство. *Інше (6%)* Деякі респонденти вказали альтернативні джерела, наприклад, спеціалізовані тренінги або консультації фахівців.

Опитування демонструє, що молодь здебільшого орієнтується на Інтернет-ресурси, сімейний досвід та книги. Водночас низький рівень залучення шкільної освіти в цей процес свідчить про потребу в просвітницьких заходах щодо усвідомленого батьківства в навчальних закладах. Відповіді у відсотках зображені на (рис.3. 18).

*10. Що, на вашу думку, могло б покращити рівень обізнаності молоді щодо усвідомленого батьківства? (Відкрите питання)*

Результати анкетування старшокласників щодо шляхів покращення рівня обізнаності молоді про усвідомлене батьківство виявили декілька важливих напрямків, які, на їхню думку, могли б сприяти кращому розумінню цієї теми.

*Впровадження спеціалізованих уроків у школах.* Значна частина учнів зазначила, що вони відчувають брак систематизованої інформації про сімейну психологію та планування майбутнього батьківства. Вони вважають, що введення таких тем у шкільну програму могло б допомогти їм краще усвідомити

відповідальність, яка супроводжує створення сім'ї та виховання дітей. Це можуть бути як окремі уроки, так і інтегровані модулі в межах існуючих дисциплін, наприклад, біології, основ здоров'я або громадянської освіти.

*Використання соціальних мереж як платформи для популяризації теми.*

Оскільки сучасна молодь проводить багато часу в соціальних мережах, учні запропонували висвітлювати тему усвідомленого батьківства у цікавій та доступній формі саме на цих платформах. Це можуть бути короткі відеоролики, інформативні пости, інтерактивні тести або навіть блоги, у яких молоді люди могли б дізнаватися про особливості виховання дітей, відповідальність батьківства та психологічні аспекти сімейного життя. Важливо, щоб контент був не лише пізнавальним, а й таким, що відповідає інтересам молоді та подається у зрозумілій для них манері.

*Проведення просвітницьких заходів у молодіжних центрах, бібліотеках, клубах.* Окрім шкільної освіти та соціальних мереж, учні бачать користь у живому спілкуванні з фахівцями, яке може відбуватися у молодіжних центрах, бібліотеках, клубах чи інших закладах, орієнтованих на розвиток молоді. Вони зазначили, що зустрічі у неформальній атмосфері з психологами, педагогами, соціальними працівниками або навіть молодими батьками, які діляться власним досвідом, можуть бути ефективним способом підвищення обізнаності. Такі заходи можуть включати тренінги, дискусійні клуби, рольові ігри, воркшопи тощо.

Таким чином, старшокласники бачать три основні шляхи покращення рівня обізнаності молоді про усвідомлене батьківство: інтеграцію цієї теми в освітній процес, активне використання соціальних мереж для розповсюдження важливої інформації та проведення просвітницьких заходів у молодіжних просторах. Реалізація цих пропозицій сприятиме тому, щоб молодь підходила до питання батьківства з відповідальністю, маючи необхідні знання та усвідомлення його важливості.

Загальні результати опитування свідчать, що старшокласники певною мірою знайомі з поняттям усвідомленого батьківства, проте рівень їхньої обізнаності залишається недостатнім. Більшість респондентів асоціюють усвідомлене батьківство з відповідальністю та матеріальною готовністю, тоді як знання про виховання дітей і психологічну підготовку сприймаються менш значущими. Також було виявлено, що тема батьківства рідко обговорюється в школі, що створює інформаційний вакуум серед молоді. Основними викликами для молодих батьків опитані вважають фінансові труднощі, психологічну неготовність і брак досвіду. Водночас більшість старшокласників мають намір стати батьками в майбутньому, але визнають необхідність додаткової інформації та підготовки. З огляду на результати дослідження, важливо активізувати просвітницьку діяльність у школах, залучати молодь до обговорення цієї теми та використовувати доступні канали комунікації для підвищення рівня обізнаності щодо усвідомленого батьківства.

*Програма проведення інформаційної зустрічі зі старшокласниками.*

*Мета зустрічі:* Підвищення рівня обізнаності старшокласників про усвідомлене батьківство, формування відповідального ставлення до майбутнього батьківства та усвідомлення важливості психологічної готовності до створення сім'ї.

*Цільова аудиторія* учні 9–11 класів. *Форма проведення:* лекційно-дискусійна зустріч з елементами інтерактивних вправ. *Тривалість:* 125 хвилин (3 академічні години). *Очікувані результати:* формування відповідального ставлення до майбутньої сім'ї, розвінчання міфів та стереотипів про виховання дітей, усвідомлення важливості психологічної готовності до батьківства. Короткий опис програми інформаційної зустрічі подано в таблиці (див. табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

## Короткий опис змісту та структури інформаційної зустрічі

<i>Структура</i>	<i>Мета</i>	<i>Зміст</i>	<i>Час проведення</i>
Вступ	- Ознайомити учасників із темою, створити доброзичливу атмосферу.	- Привітання учасників. - Представлення ведучого (психолога). - Оголошення теми зустрічі та її значення для майбутнього. - Визначення очікувань учасників (запитання: «Що вам цікаво дізнатися про батьківство?»).	20 хв
Основна частина	- Ознайомити учасників із поняттям «усвідомлене батьківство», - сприяти розвитку критичного мислення про сучасні методи виховання	- Міні-лекція «Що таке усвідомлене батьківство?» - Дискусія «Яким я бачу майбутнє батьківство?» - Інтерактивна вправа «Портрет усвідомленого батька та матері»	1 год. 20хв

		<ul style="list-style-type: none"> <li>- Вправа «Виховання – це...»</li> <li>- Обговорення міфів про батьківство</li> </ul>	
Підсумкова частина	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Сприяти рефлексії учасників, закріпити отримані знання та заохотити до саморозвитку в батьківстві.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Вправа «Роздуми про майбутнє»</li> <li>- Обговорення емоцій та вражень</li> <li>- Завершення зустрічі</li> </ul>	25хв.

*Детальний опис програми проведення інформаційної зустрічі зі старшокласниками на тему: «Усвідомлене батьківство»*

*Структура та детальний опис занять.*

*Вступна частина (10 хвилин).*

Мета вступної частини – ознайомити учасників із темою зустрічі, створити доброзичливу атмосферу та визначити їхні очікування. На початку заходу ведучий (психолог) вітає учасників, коротко розповідає про себе та оголошує тему зустрічі. Для залучення до обговорення пропонується запитання: «Що вам цікаво дізнатися про батьківство?», на яке учасники можуть відповідати усно або записувати свої думки на аркушах.

*Матеріальне забезпечення:* Аркуші для нотаток, маркери або ручки, дошка або фліпчарт.

*Основна частина (80 хвилин).*

1. Міні-лекція «Що таке усвідомлене батьківство?» (15 хвилин)

Мета – ознайомити учасників із поняттям «усвідомлене батьківство» та його основними складовими. Лекція охоплює визначення цього поняття, основні компоненти (відповідальність, психологічна готовність, виховні стратегії), вплив

стилів виховання на формування особистості дитини, а також роль матері та батька у вихованні. *Матеріальне забезпечення:* Презентація зі слайдами, роздаткові матеріали із визначеннями та прикладами.

## 2. Дискусія «Яким я бачу майбутнє батьківство?» (20 хвилин)

Мета – сприяти формуванню критичного мислення щодо сучасного батьківства. Учасники діляться на малі групи (по 3–5 осіб) і обговорюють питання: «Що означає бути хорошими батьками?». Після обговорення кожна група презентує свої думки. Завершується дискусія аналізом впливу сім'ї, суспільства та медіа на формування уявлень про батьківство. *Матеріальне забезпечення:* Аркуші паперу для нотаток, фліпчарт або дошка для запису основних ідей.

## 3. Інтерактивна вправа «Портрет усвідомленого батька та матері» (25 хвилин)

Мета – визначити ключові риси усвідомлених батьків та проаналізувати гендерні стереотипи щодо батьківських ролей. Учасники працюють у групах, створюючи «портрет» ідеальних батьків, виписуючи важливі якості та риси характеру. Після цього результати порівнюються між групами, а ведучий допомагає проаналізувати можливі стереотипи у відповідях.

*Матеріальне забезпечення:* Папір для постерів, маркери, клейка стрічка для розміщення плакатів.

## 4. Вправа «Виховання – це...» (15 хвилин)

Мета – допомогти учасникам осмислити власне розуміння виховання. Кожен учасник завершує фразу «Виховання – це...» на аркуші паперу, після чого бажані можуть озвучити свої відповіді. Обговорення спрямоване на виявлення спільних тенденцій та унікальних поглядів.

*Матеріальне забезпечення:* Картки або невеликі аркуші паперу, маркери або ручки.

## 5. Обговорення міфів про батьківство (15 хвилин)

Мета – розвінчати поширені міфи про виховання дітей. Ведучий демонструє картки або слайди з поширеними міфами, наприклад: «Любов – це головне, а виховання прийде саме», «Дитина – це тягар», «Головне – забезпечити матеріальний достаток». Учасники обговорюють ці твердження, аналізуючи їх критично, матеріальне забезпечення: презентація або картки з міфами.

*Підсумкова частина (25 хвилин)*

### 1. Вправа «Лист у майбутнє» (10 хвилин)

Мета – сприяти усвідомленню особистих поглядів на батьківство. Учасники пишуть собі лист у майбутнє, відповідаючи на запитання:

Яким я бачу своє майбутнє батьківство?

Які принципи виховання я хочу застосовувати?

Чого я хочу навчити свою дитину?

Після написання бажуючі можуть поділитися своїми думками.

*Матеріальне забезпечення:* Аркуші паперу, конверти.

2. Обговорення емоцій та вражень (10 хвилин) Мета – узагальнити результати зустрічі та сприяти саморефлексії. Учасники відповідають на запитання: Що нового ви дізналися? Що здивувало? Чи змінилося ваше ставлення до батьківства?

### 3. Завершення зустрічі (5 хвилин)

Мета – закріпити отримані знання та мотивувати учасників до саморозвитку. Ведучий висловлює вдячність за активну участь та рекомендує літературу, відеоматеріали для подальшого вивчення теми. *Матеріальне забезпечення:*Список рекомендованої літератури. або посилання на відео та корисні ресурси.

*Загальний підсумок.* Дана корекційна програма спрямована на формування відповідального ставлення до батьківства, розвиток критичного мислення щодо виховання та підготовку молоді до майбутньої ролі батьків. Через лекційну та інтерактивну роботу учасники аналізують свої погляди, розвінчують міфи та отримують корисні знання для усвідомленого батьківства.

*Узагальнені відгуки та рефлексія старшокласників про корекційну програму інформаційну зустріч «Усвідомлене батьківство»*

Учасники відзначили, що програма допомогла їм по-новому поглянути на майбутнє батьківство та його відповідальність. Багато хто замислився над тим, що виховання дитини вимагає не лише любові, а й свідомої підготовки, знань і активної участі обох батьків.

Дискусії та інтерактивні вправи сприяли розвитку критичного мислення та розвінчанню міфів про виховання. Деякі учасники визнали, що раніше мали хибні уявлення про батьківство, зокрема про роль матері й батька, а також про те, що виховання – це складний і відповідальний процес.

Зустріч спонукала до самоаналізу та формування власних поглядів на майбутню сім'ю. Особливо запам'яталася вправа «Лист у майбутнє», яка допомогла усвідомити власні принципи виховання.

Багато хто відзначив, що поєднання лекційного матеріалу з інтерактивними методами зробило програму цікавою та корисною. Учасники отримали нові знання та задумалися про важливість психологічної готовності до батьківства.

### **Висновки до розділу 3**

Результати емпіричного дослідження засвідчили що старшокласники виявляють певний інтерес до цієї теми, однак їхні знання залишаються поверхневими та здебільшого обмежуються поняттями відповідальності та матеріальної готовності. Водночас психологічна підготовка, освітній аспект та навички виховання дітей розглядаються менш значущими, що свідчить про недостатній рівень інформованості молоді.

Опитування батьків показало, що основна частина респондентів дотримується демократичного стилю виховання, який поєднує дисципліну та свободу. Однак існує певна частка батьків, які використовують жорсткіші або, навпаки, надто ліберальні методи виховання, що вказує на необхідність

додаткових роз'яснень щодо ефективної взаємодії з дітьми. Крім того, більшість батьків під час помилок дитини прагнуть конструктивного підходу – спокійно пояснюють та допомагають виправити ситуацію. Проте частина респондентів усе ще застосовує покарання або має труднощі з емоційною регуляцією, що вказує на потребу у психологічній підтримці та навчанні навичкам самоконтролю.

Оцінка ролі сучасної освіти у процесі виховання дітей показала, що понад половина батьків вважають її вплив частковим, що свідчить про недостатню інтеграцію питань свідомого батьківства в освітній процес. Водночас більшість респондентів наголошують на необхідності додаткових освітніх програм для батьків, що свідчить про високий попит на відповідні інформаційні ініціативи.

Аналіз відгуків старшокласників, які брали участь у корекційній програмі «Усвідомлене батьківство», підтвердив ефективність інтерактивних методів у підвищенні рівня усвідомленості щодо майбутньої батьківської ролі. Учасники відзначили, що програма допомогла їм переосмислити свої уявлення про виховання, усвідомити необхідність підготовки до батьківства та зрозуміти його багатовимірний характер.

Загалом, результати емпіричного дослідження вказують на необхідність активізації просвітницької діяльності у сфері усвідомленого батьківства як серед молоді, так і серед батьків. Впровадження освітніх програм, тренінгів та інформаційних заходів сприятиме формуванню відповідального ставлення до батьківства, розвитку навичок виховання та підвищенню рівня психологічної готовності до цієї важливої життєвої ролі.

## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі подано теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження психологічних особливостей образу усвідомленого батьківства у молодих сім'ях, що дало підстави для таких висновків:

1. Усвідомлене батьківство – це багатогранний психологічний феномен, що інтегрує принципи теорії прив'язаності, самодетермінації, соціально-когнітивної та позитивної психології. Його ключовими компонентами є емоційна компетентність, глибока саморефлексія, емпатія та відповідальність. Воно є динамічним процесом постійного саморозвитку батьків. В умовах військових дій усвідомлене батьківство набуває особливого значення, вимагаючи від батьків підвищеної психологічної стійкості та здатності забезпечувати психологічну безпеку дітей.

2. Розуміння усвідомленого батьківства у молодих батьків переважно обмежується матеріальною та фізичною відповідальністю, з певними прогалинами у сфері психологічної підтримки та застосування позитивних виховних методів. Водночас, виявлено високу готовність батьків до підвищення своєї компетентності та віру в потенціал своїх дітей. У старшокласників спостерігаються лише формуючі уявлення про батьківство, що свідчить про необхідність цілеспрямованої просвітницької роботи.

3. Рівень сформованості усвідомленого батьківства у молодих сім'ях є неоднозначним і вимагає цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки. Незважаючи на загальне прийняття та любов до дітей, у батьків існують певні труднощі в розумінні глибинних психологічних аспектів усвідомленого виховання та ефективних стратегій взаємодії.

Проведене дослідження показало, що наукова новизна роботи полягає в емпіричному виявленні актуального стану обізнаності та уявлень про усвідомлене батьківство в умовах сьогодення, у молодих батьків та старшокласників як майбутніх батьків. Теоретичне значення роботи полягає в доповненні існуючих уявлень про структуру та зміст усвідомленого батьківства

в контексті сучасних викликів, а також у систематизації знань про його психологічні особливості. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для розробки та впровадження програм психологічної підтримки молодих сімей, освітніх курсів та тренінгів для батьків, а також просвітницьких заходів для старшокласників.

Очевидними є практична значущість та доцільність подальшого вивчення складових усвідомленого батьківства для розробки та застосування рекомендацій щодо підвищення його рівня для підвищення обізнаності молодих батьків, їх успішної сімейної самореалізації та ефективної взаємодії з дітьми на тлі виконання своїх батьківських обов'язків. Це і визначає наші перспективи подальших досліджень, які можуть бути спрямовані на поглиблений аналіз впливу соціальних та культурних факторів, зокрема впливу військових і соціально-економічних викликів, на рівень усвідомленості батьків в українських сім'ях. Також перспективним є визначення та апробація найбільш ефективних методів психологічної підтримки для батьків, які стикаються з труднощами у вихованні, та розробка комплексних програм підготовки молоді до усвідомленого батьківства.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завацька В.М. *Роль батька у вихованні дитини в сучасній українській сім'ї*. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2018. № 1. С. 107-113.
2. Бех І.Д. *Виховання особистості: Сходження до духовності*. Либідь, 2006.
3. Головань А. С. *Усвідомленість як чинник ефективного батьківського виховання. Психологія: реалії та перспективи*. 2016. С. 136-141.
4. Братусь І. В. Програма “Школа батьківства”. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 6. С. 35-47.
5. Буніна Л. М. *Враховання потреб дитини як основа усвідомленого батьківства. Збірник наукових праць*. 2005. Вип. 3. С. 9-16.
6. Ващенко Г. *Виховний ідеал*. Полтава, 1994.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2004.
8. Безпалько О.В., Дичківська І.М. *Соціально-педагогічна підтримка сім'ї в умовах сучасних викликів*. Київ: Видавничий дім «Слово», 2020.
9. Вознесенська О.Л., Линник А.В. *Психологічна допомога сім'ям, що постраждали від воєнних дій: сучасні виклики та перспективи*. Київ: НАПН України, 2023.
10. *Діти та війна: як втрачене дитинство вплине на майбутнє та як батьки можуть допомогти малечі*. URL: [https://znayshov.com/News/Details/dity\\_ta\\_viina\\_Yak\\_vtrachene\\_dytnstvo\\_vplyne\\_na\\_maibutnie\\_ta\\_Yak\\_batky\\_mozhut\\_dopomohty\\_malechi#google\\_vignette](https://znayshov.com/News/Details/dity_ta_viina_Yak_vtrachene_dytnstvo_vplyne_na_maibutnie_ta_Yak_batky_mozhut_dopomohty_malechi#google_vignette)
11. Захарченко В.Г. *Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. Український соціум*. 2004. 1(3). С. 14-23.
12. Кушнір Н.В., Качинська О.М. *Готовність молоді до батьківства: психологічний аспект*. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Педагогіка і психологія». 2020. № 28. С. 22-28.

13. Завацька В.М. Роль батька у вихованні дитини в сучасній українській сім'ї. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2018. № 1.
14. Коваль Л.В. Психологічні особливості батьківства в умовах економічної нестабільності. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2019. № 62. С. 70-76.
15. Холоденко Н. Архіви з рубрики Діти та батьки. URL: <https://kholodenko.net/uk/category/diti-ta-batki/>
16. Красін С. А. Усвідомлене батьківство: сутність, ознаки, структура та зміст. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. праць Класич. приват. ун-ту*. 2017. № 55. С. 215-221.
17. Красін С. А. До питання формування у студентів готовності до усвідомленого батьківства. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків: Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, 2018. С. 256-259.
18. Кузнецова О.В. Формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів. Автореферат дис. ... канд. пед. наук. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Київ, 2015.
19. Саніна Т. Усвідомлене батьківство: як його зрозуміти та практикувати? Гендер в деталях. 2018. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/usvidomlene-batkivstvo-yak-yogo-zrozumiti-ta-praktikuvati-134708.html>
20. Купенко О. В. Поняття «усвідомлене батьківство» в змісті професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Психологія»*. 2022. № 46. С. 1-5.

21. Лактіонова Г.М. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства. К. : Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006.
22. Магдисюк Л., Замелюк М., Беспарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.
23. Л. В. Дзюбка *Усвідомлене та відповідальне батьківство як умова повноцінного родинного виховання( за спадщиною А. С. Макаренка)* Матеріали науково-практичної конференції «Тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні». Український соціум 2004. 3(5). С. 133-134.
24. Машовець Р. К. Про особливості перенатального виховання. *Імідж сучасного педагога*. 2004. № 5. С. 8–10.
25. Михайлова Л. М. Основні напрямки соціально-педагогічної роботи зі студентськими сім'ями. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2006. № 3. С. 74–79.
26. Особливості педагогічної діяльності А. С. Макаренка та кращі цитати. URL: <https://naurok.com.ua/10-kraschih-citat-antona-makarenka-pro-vihovannya-77085.html>
27. Островська Н. О. Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини в сім'ї. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2015. № 10. С. 56-58.
28. Розгон В.В. Ідеї гуманної педагогіки В.О. Сухомлинського на сторінках науково-педагогічних часописів. *Інноваційна педагогіка. Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 2020. 22(3). С. 20-23.
29. Руденко Т., Мирошніченко Н., та ін. Усвідомлене батьківство під час війни. Посібник. Київ, 2023.
30. Кучерява С.М., Говорун Т.В. *Психолого-педагогічна просвіта батьків як фактор формування усвідомленого батьківства*. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2021.

31. Семець Н. П. Психологія усвідомленого батьківства у молодих сім'ях. Житомир, 2024.
32. Хавула Р. М. *Особливості психологічної готовності юнаків до батьківства*. Дис. канд. психологічних наук. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ, 2014.
33. Шавровська Н. В., Смалиус Л. Н. Усвідомлене батьківство як інтегративне утворення юнацького віку. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2. С. 158-162.
34. Шендеровський К.С. Програма курсу „Школа батьківства”. Київ, 2005.
35. Савченко О. О. Вплив усвідомленого батьківства на формування емоційного інтелекту дитини. *Теорія і практика сучасної психології*. 2021. № 2. С. 115-120.
36. Основні підходи до проблеми дитячо-батьківських відносин у психологічній науці. URL: [http://ni.biz.ua/2/2\\_9/2\\_99538\\_shirokoe-priznanie-poluchila-tochka-zreniya-e-fromma-na-problemu-detsko-roditelskih-otnosheniy.html](http://ni.biz.ua/2/2_9/2_99538_shirokoe-priznanie-poluchila-tochka-zreniya-e-fromma-na-problemu-detsko-roditelskih-otnosheniy.html)
37. Ройз С. Поради психолога Світлани Ройз для батьків. URL: <https://www.barabooka.com.ua/poradi-psihologa-svitlani-rojz-dlya-bat-kiv/>
38. Дзюбо Л. Усвідомлене та відповідальне батьківство як передумова повноцінного сімейного виховання Київ, 2005. С. 18-20.
39. Батьківство без стресу: посібник для спеціалістів (Т. Журавель, Л. Мельник, Г. Романюк та ін). Київ, 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/38396/file/parenthood-without-stress-training-programme.pdf>
40. Маслова О. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. *Тези доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Хмельницький: ХНУ, 2023. URL: [http://lib.khnu.km.ua/konfer\\_HNU/2023/tezy-konferencziyi-27\\_04\\_2023.pdf](http://lib.khnu.km.ua/konfer_HNU/2023/tezy-konferencziyi-27_04_2023.pdf) (дата звернення: 14.06.2025).

41. Карпачов Д. Книга «Як дати дитині все без грошей і зв'язків». URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/kak-dat-rebenku-vse-bez-deneg-i-svjazej.html>
42. Карпачов Д. YouTube. Канал URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JXxojhDR-kl> Офіційний сайт. URL: <https://karpachoff.com/>
43. Год Н. Еразм Роттердамський та його освітня філософія про становлення особистості у ранній новий час. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава: Полтавський інститут економіки і права, 2022. С. 186-192.
44. Боулбі Д. Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment. New York: Basic Books, 1969.
45. Десі Е. Л., Раян Р. М. The “what” and “why” of goal pursuits. Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry. 2000. 11(4). С. 227-268.
46. Кабат-Зінн Дж. Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in everyday life. Hyperion, 2005.
47. Бандура А. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Prentice Hall, 1986.
48. Kalchenko L., Jatrovska N., Kuzmenko G. Diagnosis of the Level of Formation of Conscious Parenthood of Student Youth as a Condition for the Prevention of Social Orphanhood. Ociety. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. 2020. Vol. I. P. 287-316.
49. Селігман М. Authentic Happiness: Using the new Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment. Free Press, 2002.